

ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ

Навчально-науковий інститут заочно-дистанційного навчання

Форма навчання заочна

Кафедра туристичного та готельного бізнесу

Допускається до захисту

Завідувач кафедри _____ Г. П. Скляр

(підпис, ініціали та прізвище)

« ____ » _____ 2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Перспективи післявоєнного відновлення
культурно-пізнавального туризму в Вінницькій області»

зі спеціальності 242 «Туризм»

освітня програма «Туризм» ступеня бакалавра

Виконавець роботи Ярченко Оксана Олександрівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

_____ (підпис, дата)

Науковий керівник д. геогр. н., доц. Шуканов Павло Васильович

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

_____ (підпис, дата)

Полтава – 2023

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП _____	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ. _____	5
1.1 Історія розвитку культурно-пізнавального туризму у світі та Україні.	5
1.2 Умови розвитку туризму у світлі післякарантинних подій COVID-19	26
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В ВІННИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ. _____	32
2.1 Культурно-пізнавальний туризм Вінницької області та сучасний стан туристичної індустрії в регіоні _____	32
2.2 Проблеми та перспективи післявоєнного відновлення туризму в Вінницькій області. _____	43
2.3 Авторський туристичний маршрут «Воєнними тропами Вінниці» _____	47
Висновки _____	52
Список використаних інформаційних джерел _____	54
Додатки _____	57

ВСТУП

Туризм - це галузь господарства, пов'язана з подорожами людей за межі свого звичного місця проживання з метою відпочинку, пізнання нових місць та культур, а також здійснення інших цілей, пов'язаних з бізнесом, навчанням або релігією. Туризм є досить розгалуженою галуззю, яка включає в себе багато різних видів туризму, таких як екскурсійний туризм, спортивний туризм, культурний туризм, гірський туризм, туризм на морі, медичний туризм та інші. Туризм є особливо важливим для економіки багатьох країн, оскільки він приводить до зростання зайнятості, підвищення доходів та розвитку інфраструктури.

Туризм – мабуть, одна з небагатьох сфер суспільного життя, в якій так чи інакше задіяна кожна людина. Але любити подорожувати – одна справа, а бути фахівцем у туристичній галузі – зовсім інша.

Сфера туризму на сьогоднішній день одна з найбільш розвинених, затребуваних та оригінальних в розвитку будь якої країни, держави чи регіону в цілому. Туризм це не тільки рекреація, пізнання нового чи випробування себе в нових видах відпочинку, а насамперед можливість розширювати кругозір, розвивати свою народну автентичність, гостинність не тільки приймаючи гостей, а й виїзжаючи за кордони власної країни. Адже наша Україна має надзвичайну історичну, культурну, архітектурну, народну спадщину. Тим більше що при сучасних технологіях, фантазії і попиту майже немає нічого неможливого.

Метою роботи є дослідження туристичного потенціалу культурно пізнавального туризму Вінницького регіону, проблем і перспектив післявоєнного розвитку туристської галузі на Вінничинні.

Для досягнення поставленої мети виконуються наступні завдання:

- аналіз тенденцій розвитку туризму у світі;
- класифікація видів туризму й виявлення факторів, що впливають на його розвиток;
- характеристика основних функцій туризму;

- вивчення рекреаційного потенціалу й проблем розвитку галузі культурно-пізнавального туризму на Вінничині;
- аналіз природних і культурно-історичних умов розвитку регіону;
- аналіз соціально-економічних умов розвитку галузі культурнопізнавального туризму у Вінницькому регіоні;
- виявлення стратегічних орієнтирів післявоєнного розвитку туризму на Вінничині;
- аналіз розвитку туризму в сьогодишніх умовах воєнних дій на території держави.

Об'єктом дослідження є туристичний культурно-пізнавальний потенціал Вінницького регіону. Розвиток культурно-пізнавального туризму в період післявоєнного відновлення.

Предметом дослідження є аналіз туристичної привабливості Вінницького туристичного регіону, визначення тенденцій і перспектив у розвитку післявоєнного культурно-пізнавального туризму. Теоретичною й методологічною основою роботи є праці вітчизняних, зарубіжних, географів і економістів, фахівців в області країнознавства, рекреаційної географії й туризму, дослідження проблем розвитку ринку культурно-пізнавального туризму, Галасюк С.С., Герасименко В. Г., Давиденко І.В., Михайлюк О.Л., Нездоймінова С. Г., Семенова В.Ф., Ткаченко Т. І., та інших науковців.

Практична значущість роботи полягає в тому, що отримані висновки можуть бути використані у роботі туристичних підприємств для підвищення їх конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішніх ринках в післявоєнний період.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ.

1.1 Історія розвитку культурно-пізнавального туризму у світі та Україні

Туризм - явище, що дає можливість використовувати рекреаційний й історико-культурний потенціал територій країн і їх окремих регіонів у певних соціально-економічних і політичних умовах. У багатьох країнах туризм є одним знайважливіших пунктів зовнішньоекономічної й внутрішньогосподарської діяльності.

Утворення світового туристичного ринку супроводжується потужними процесами транснаціоналізації, які знаходять вияв в міжнародному поєднанні приватних капіталів, посиленні зв'язків між корпораціями різних країн і в широкому розвитку транснаціональних компаній у сфері туристичного бізнесу приблизно 30% світової торгівлі послугами й близько 7% світових капіталовкладень. За прогнозом Всесвітньої Туристичної Організації, до 2020 р. кількість міжнародних поїздок мало зрости майже в три рази й досягне 1,6 млрд.

Актуальність теми сфери туризму обумовлена тим, що діяльність туристичних підприємств на ринку вимагає формування різноманітних напрямів турів культурно-пізнавального туризму. Створення новітніх турів є шляхом для диверсифікації послуг туристичного підприємства.

У будь-якій діяльності самим актуальним є питання дефініцій, тобто узгоджених і прийнятих за основу визначень, понять, термінів, що дозволяють адекватно тлумачити предмет, об'єкт і умови угоди, принципи і положення нормативних актів. Різноманітність тлумачення застосовуваних термінів можуть

мати дуже несприятливі наслідки в практичних діях суб'єктів туристичної діяльності.

Туристська термінологія зазнає істотних змін згідно стрімкого темпу розвитку і формування як суспільних відносин, так і туризму, його галузей та видів. Тлумачення туристських термінів - предмет запеклих дискусій апологетів теорії туризму.

Існує безліч визначень поняття туризму . Основні тезисні висновки зібрані в таблицю, розроблену автором (табл.1.1.1)

Табл.1.1.1

Загальноприйняті визначення поняття туризму
(розроблено автором)

Подорож, туризм	це переміщення людей у часі і просторі, а людина, що здійснює подорож, незалежно від цілей, напрямів, засобів пересування і тимчасових проміжків, іменується мандрівником. Залежно від особливостей подорожі мандрівника можна іменувати мореплавцем, космонавтом, бізнесменом, натуралістом і т. д. у відповідності з цілями, напрямками, засобами пересування та іншими характеристиками, які мають істотне чи навіть несуттєве значення. При певних характеристиках і умови організації та здійснення подорож може бути складовою частиною туристської послуги. Для цілей статистикимандрівний людина іменується також "відвідувачем".
Туризм	тимчасове переміщення людей з місця свого постійного проживання в іншу країну або місцевість в межах своєї країни у вільний час в цілях отримання задоволення і відпочинку, оздоровчих, гостьових, пізнавальних або в професійно-ділових цілях, але без заняття оплачуваною роботою у відвідуваному місці.
Туризм	вид послуг, який пов'язаний з тимчасовим виїздом особи з місця її постійного проживання з оздоровчою, пізнавальною, діловою або іншою метою без здійснення оплачуваної діяльності у місці перебування.
Туризм	це багатогранне явище, що поєднує економічні, соціальні, культурні та екологічні аспекти, має значний потенціал для постійного прогресу, тісно взаємодіє з багатьма галузями економіки, зумовлюючи його провідне місце у соціально-економічному житті країн і народів. Динамічний розвиток сфери туризму здійснює мультиплікаційний ефект на інші галузі економіки, в яких активізується інвестиційна діяльність та прискорюється обіг грошових коштів.
Туризм	це сфера людської діяльності, пов'язана з подорожами та мандрівками людей, що виконує ряд функцій політичного, економічного, культурного характеру, які виявляються як на рівні окремої особистості, так і на рівні суспільства в цілому
Туризм	це будь-яка подорож з метою відпочинку і знайомства з новими регіонами й об'єктами (за Н.Ф. Реймерсом)

Туризм	це форма масового подорожування та відпочинку з метою ознайомлення з навколишнім середовищем, що характеризується екологічною, освітянською та іншими функціями.(за О.О. Бейдиком)
--------	---

Закон України Про туризм від 14 листопада 1995 року дає остаточне визначення поняттю туризму в наведеному значенні:

Туризм –це тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає.[30]

Відповідно, поняття Турист—це особа, яка здійснює подорож по Україні або до іншої країни з не забороненою законом країни перебування метою на термін від 24 годин до одного року без здійснення будь-якої оплачуваної діяльності та із зобов'язанням залишити країну або місце перебування в зазначений термін.[30]

Закон Про туризм дає розуміння того, що держава повністю регулює процеси становлення і функціонування туризму в країні, про майнові відносини в туризмі, туристичні ресурси і їх використання, контролює потоки внутрішнього і міжнародного туризму. Залежно від цілей, об'єктів, категорій осіб, що здійснюють подорожі, туризм поділяють на: дитячий, молодіжний, сімейний, для осіб похилого віку, для осіб з інвалідністю, культурно-пізнавальний, лікувально-оздоровчий, спортивний, релігійний, екологічний або зелений, сільський, підводний, гірський, пригодницький, мисливський, автомобільний, самодіяльний тощо. Особливості здійснення окремих видів туризму встановлюються законом.

Закон України говорить,що основними цілями державного регулювання в галузі туризму є:

-забезпечення закріпленихКонституцією Україниправ громадян на відпочинок, свободу пересування, відновлення і зміцнення здоров'я, на безпечне для життя і -здоров'я довкілля, задоволення духовних потреб та інших прав;

безпека туризму, захист прав та законних інтересів туристів, інших суб'єктів -туристичної діяльності та їх об'єднань, прав та законних інтересів власників або користувачів земельних ділянок, будівель та споруд;

-збереження цілісності туристичних ресурсів України, їх раціональне використання, охорона культурної спадщини та довкілля, врахування державних і громадських інтересів при плануванні та забудові територій;

-створення сприятливих умов для розвитку індустрії туризму, підтримка пріоритетних напрямів туристичної діяльності.

Основними пріоритетними напрямами державної політики в галузі туризму є:

-удосконалення правових засад регулювання відносин у галузі туризму;

-забезпечення становлення туризму як високорентабельної галузі економіки України, заохочення національних та іноземних інвестицій у розвиток індустрії туризму, створення нових робочих місць;

-розвиток в'їзного та внутрішнього туризму, сільського, екологічного (зеленого) туризму;

-розширення міжнародного співробітництва, утвердження України на світовому туристичному ринку;

-створення сприятливих для розвитку туризму умов шляхом спрощення та гармонізації податкового, валютного, митного, прикордонного та інших видів регулювання;

-забезпечення доступності туризму та екскурсійних відвідувань для дітей, молоді, людей похилого віку, осіб з інвалідністю та малозабезпечених громадян шляхом запровадження пільг стосовно цих категорій осіб.¹[30]

¹Закон України Про туризм. Розділ II, стаття 6

Не зважаючи на воєнні дії на території України, Кабінет Міністрів працює для покращення та регулювання питань індустрії туризму в період воєнних дій на території України.

Постановою Кабінету Міністрів України від 30 березня 2023 року № 286 внесено зміни до урядових постанов від 21 червня 2022 року № 738 “Деякі питання надання грантів бізнесу” та від 12 жовтня 2022 року № 1156 “Деякі питання фінансування підтримки малого та середнього бізнесу”. У частині змін до порядків, затверджених постановою № 738, постанова № 286 набрала чинності 01 квітня 2023 року.

Постановою № 286 внесено ще одні зміни до постанови № 738, а саме затверджено Порядок надання грантів на створення або розвиток власного бізнесу учасникам бойових дій, особам з інвалідністю внаслідок війни та членам їх сімей. Ці зміни набрали чинності 10 квітня 2023 року. Також у цей день набрали чинності зміни до постанови № 1156 в частині Порядку використання коштів з рахунка “Фонд підтримки малого та середнього бізнесу”. Його норми приведені у відповідність із Порядком надання грантів.

Також Порядок надання грантів передбачає 2 джерела коштів – кошти Фонду загальнообов’язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття та кошти, що надходять на рахунок “Фонд підтримки малого та середнього бізнесу” Міністерства економіки України, відкритий у Національному банку України, на який зараховуються внески від фізичних та юридичних осіб приватного та/або публічного права у національній та іноземній валюті як благодійна пожертва, гуманітарна допомога, гранти та дарунки.

Культурно-пізнавальний туризм в Україні.

Культурно-пізнавальний туризм є одним із видів туризму, головною метою якого є огляд пам’яток, а головною особливістю - насиченість поїздки екскурсійною програмою.

Культурний туризм представляє собою огляд історичних, культурних або географічних визначних пам’яток. Культурно-пізнавальний туризм є

найпопулярнішим і наймасовішим видом туризму. Основна мета таких подорожей— це ознайомлення з туристськими визначними пам'ятками (пам'ятниками історії, архітектури, мистецтва; природними та етнічними особливостями; сучасним життям народу тощо). У вітчизняній науковій літературі пізнавальний туризм аналізують такі автори, як Г. Вишневецька, М. Дрогомирецька, Л. Савранчук, В. Кифяк. Серед зарубіжних вчених, праці яких присвячені вивченню проблем пізнавального туризму, – О. Лойко, Е. Артьомова, В. Козлова, В. Квартальнов та ін.

Сучасний розвиток культурно-пізнавального туризму має позитивну тенденцію на світовому рівні. Успішний розвиток цього виду туризму впливає практично на всі ключові сектори економіки, що видно на рисунку розробленому автором (Рис.1.1.1)

Рис. 1.1.1 Взаємозалежність сфер обслуговування в економіці.

Динамічний розвиток індустрії туризму дає поштовх до відкриття нових маршрутів подорожей, чисельних туристичних фірм та агенцій. Діяльність цих підприємств спрямовано на організацію комплексного обслуговування туристів, зокрема послуги перевезення, харчування, розміщення, екскурсії, тощо. В культурно-пізнавальному туризмі фішкою є власне унікальний образ міста, багата історія, можливість і бажання показати та виокремити

представити туристичний ресурс, його духовно-ментальну атмосферу, природно-кліматичні, конфігураційні та ціннісні особливості, послугою – відвідання міста та використання його благ і туристичної інфраструктури для перебування туристів, товаром – продукти праці, що функціонально пов'язані з містом та вироблені для обміну і продажу з туристичною метою. В той же час, є тенденція до зменшення напрямків та програм даного виду туризму в діяльності туристичних підприємств. Низький рівень платоспроможності споживачів і їх недовіра до туроператорів і агентств ускладнює діяльність останніх. Тому продуктова політика підприємства щодо диверсифікації бізнесу і створення нових туристичних маршрутів дасть можливість бути більш конкурентоспроможним туристичному підприємству на сучасному ринку.

Термін «пізнавальний туризм» уперше офіційно на міжнародному рівні вжито в матеріалах Всесвітньої конференції з культурної політики (1982 р.). Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури розглядає пізнавальний туризм як відмінний від інших видів туризму, «що враховує культури інших народів». У Хартії щодо пізнавального туризму Міжнародної ради з пам'яток і об'єктів (ICOMOS) пізнавальний туризм визначається як форма туризму, основною метою якого, крім інших завдань, є «відкриття пам'ятників і об'єктів». Водночас визначення поняття пізнавального туризму різних українських науковців досить різноманітні, як і терміни, що вживаються для його позначення (пізнавальний, екскурсійний, культурний, культурно-пізнавальний туризм тощо). Зокрема, на думку В. Федорченко, пізнавальний туризм – туристські поїздки, основною метою яких є задоволення допитливості та інших пізнавальних інтересів. Цей автор, як і багато інших, вважає, що аналогічним до пізнавального є екскурсійний туризм. Науковець П. Пуцентейло вважає, що пізнавальний (екскурсійний) туризм – це подорожі і поїздки з пізнавальною метою. На думку Ф. Шандора, культурний туризм – це відвідання історичних, культурних або географічних визначних пам'яток.

Найповнішим є визначення, відповідно до якого пізнавальний туризм – це туристські поїздки, подорожі, походи з метою відвідин будь-яких регіонів, місцевості, центрів туризму тощо, для ознайомлення з пам'ятниками природи, історії і культури, побутом і традиціями місцевого населення, народними ремеслами і промислами, досягненнями у сфері науки, культури, промислового виробництва, будівництва.

Водночас заслуговує на увагу також визначення С. Мельниченка, який вважає, що культурно-пізнавальний туризм – це тимчасове переміщення індивідів за межі їх постійного місця проживання, зумовлене наявністю інтересу до відвідування культурних пам'яток, враховуючи культурні події, історичні місця та музеї, художні галереї, музичні та драматичні театри, концертні майданчики та інші об'єкти туристичного інтересу, які відображають історичну спадщину, сучасну художню творчість і виконавські мистецтва, традиційні цінності, види діяльності та повсякденний стиль життя населення, з метою отримання нової інформації і досвіду для задоволення культурних потреб.

Для того, щоб узагальнити сутнісно-змістовні параметри та виділити специфічні особливості пізнавального туризму, представимо наступну таблицю (табл 2.1.1).

Табл.2.1.1

Сутнісно-змістова характеристика пізнавального туризму

Сутнісно-змістовні параметри	Характеристика
Визначення	Туризм створений, запропонований і спожитий у вигляді суми деяких нових знань та культурних вражень.
Мета	Знайомство з історією і культурою країни в усіх її проявах (архітектурою, живописом, музикою, театром, фольклором, традиціями, звичаями, способом і стилем життя людей країни відвідування).
Функції	- культурно-пізнавальна; - освітня; - культуроохоронна; - консерваційна; - комунікаційна;

	- миротворча.
Види об'єктів туристичного інтересу	Археологічні, історичні, монументального мистецтва, архітектурні, садово-паркового мистецтва, ландшафтні.
Ресурси	Матеріальні форми і духовні компоненти минулого і справжньої культури різних народів, що задовольняють духовні потреби туристів, що викликають інтерес і мотивацію до подорожі.
Види	Пізнавально-діловий; спеціалізований; неспеціалізований.
Підвиди	Культурно-історичний; культурно-подієвий; культурно-релігійний; культурно-археологічний; культурно-етнографічний; культурно-етнічний; культурно-антропологічний; культурно-екологічний.
Ресурси	Матеріальні форми і духовні компоненти минулого і справжньої культури різних народів, що задовольняють духовні потреби туристів, що викликають інтерес і мотивацію до подорожі
Продукт	Споживчий комплекс, що включає сукупність речових і нематеріальних споживчих вартостей, споживаних туристом, з обов'язковим включенням ресурсів для пізнання
Інфраструктура	Сукупність матеріально-речових елементів культури і туризму, які забезпечують можливість для туристів пізнавати відповідну інформацію
Напрями розвитку	1) пізнання культури і культурної спадщини; 2) охорона та відродження культури; 3) діалог культур.

До видів пізнавального туризму належать такі:

- 1) міський туризм (ознайомлення з містом як об'єктом туризму);
- 2) етнографічний туризм (ознайомлення з культурою, традиціями, народними ремеслами, способом життя населення певної території);
- 3) історичний туризм (ознайомлення з місцями історичних подій певної території, особистостями, які пов'язані з певними історичними подіями або відігравали визначну роль в історії певного регіону)

Окрім того, пізнавальні тури мають багато тематичних різновидів: історичні екскурсії, літературні, театральні, етнографічні, фольклорні, природознавчі тощо.

За способом організації виокремлюють два види пізнавальних турів:

- 1) стаціонарні (з перебуванням туристів в одному місті, туристичному центрі);
- 2) маршрутні тури (відвідування декількох міст і центрів, визначних пам'яток, вибудоване у вигляді маршруту подорожі)

Також варто пам'ятати, що ключовою засадою організації пізнавального туризму є принцип стійкого розвитку, що полягає у підтриманні місцевої культури, збереженні культурно-пізнавальних і природних об'єктів та поліпшенні життєвого рівня місцевого населення.

Вітчизняні та зарубіжні вчені вважають, що основною умовою розвитку культурного туризму є історичний та культурний потенціал країни, рівень забезпечення доступу до нього, а також побутові умови проживання туристів. Вчені також зазначають, що в нашій країні культурний туризм є одним із найперспективніших напрямів, який здатен створити умови для виведення її із кризи. Однак сучасний стан культурного туризму в Україні потребує посиленої уваги щодо вирішення проблем, які склалися. Як відомо, наша країна має значний потенціал для розвитку в'їзного і внутрішнього культурного туризму. На державному обліку в Україні перебуває понад 130 тис. пам'яток. Але слід відзначити, що до 70% об'єктів культурної спадщини перебувають у незадовільному стані (кожен десятий об'єкт - у аварійному) та потребують проведення робіт з реставрації або реконструкції, облаштування для туристичних відвідувань. Усе це не сприяє розвитку культурного туризму в Україні, і нині, в цій царині фіксується спад. Також слід відзначити, що нині в законодавстві не враховуються завдання, пов'язані з ефективним використанням історичного й культурного потенціалу країни для поліпшення якості національного туристичного продукту. Для вирішення цих проблем, на нашу думку, слід проводити активну державну та регіональну політику з метою збереження пам'яток культурно-історичної спадщини та їх раціонального використання, створювати та впроваджувати нові туристичні маршрути, метою яких буде ознайомлення із недостатньо популярними пам'ятками, створювати та впроваджувати маркетингові плани розвитку регіонів, час від часу проводити реставрацію об'єктів, що піддаються руйнації, приймати участь в міжнародних та обласних туристичних виставках та салонах з метою представлення та популяризації національного туристичного продукту.[23]

На сьогодні найбільший відсоток туристів подорожують з метою дозвілля і відпочинку, тому саме пізнавальний туризм має стати важилем всієї туристичної сфери. Нажаль, реалії сьогодення показують інший результат. Аналіз статистики культурного туризму в Україні невтішні. За останні 10 років, а саме 2010-2018 рр. відзначають негативну динаміку кількості театрів, популярності набирають малі сцени. Кількість поціновувачів театрального мистецтва зменшилася із 6,6 млн. осіб в 2010 р до 6,0 млн в 2018р. В Україні в 2018р працювало 590 музеїв, тоді як 2017 р їх було 606, а з 2010 року їх збільшилося на 44. Музеї України зберігають до 96% державного Музейного фонду та 12,5 млн. різних експонатів. Позитивну динаміку розвитку мають різні тематичні амузичні фестивалі в Житомирі, Харкові, Одесі, Львові та Херсоні. Завдяки географічному положенні та історично релігійному минулому, Україна може запропонувати видатні пам'ятки історії, із 130 тис. понад 57 206 тис. це археологічні, 51 364 тис. – пам'ятки історії, 5926—пам'ятки монументального мистецтва, 16 293 пам'ятки архітектури, містобудування та ландшафтні парки. Але їх задіюють хаотично, їх пізнавальна функція зводить до мінімуму, що применшує їх значимість в сфері туризму. [7] (рис.2.1.1).

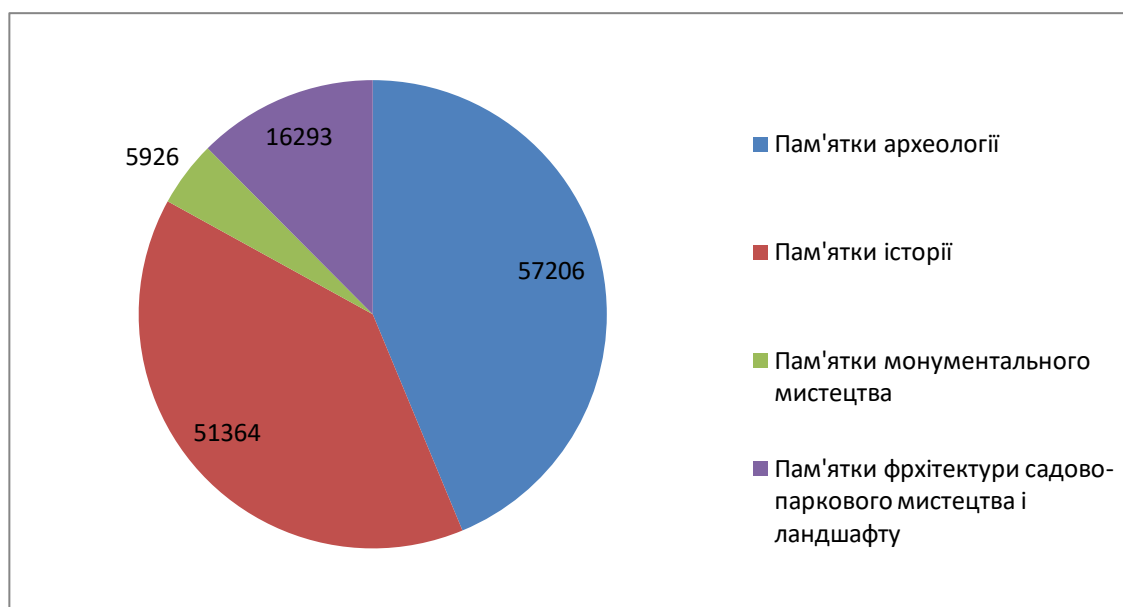

Рис.2.1.1 Привабливі об'єкти культурно-пізнавального туризму

В Україні функціонує 61 історико-культурний заповідник, 13 з яких мають статус національних. У списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО: Софійський собор з архітектурним ансамблем, Києво-Печерська Лавра в м. Києві, історичний центр Львові. (Рис.3.1.1)

Рис.3.1.1 Об'єкти світової спадщини ЮНЕСКО

Утім, варто відзначити, що до 70% об'єктів культурної спадщини перебувають у незадовільному стані (кожен десятий об'єкт – в аварійному) та потребують проведення робіт із реставрації або реконструкції, облаштування для туристичних відвідувань. [7]

Україна має надзвичайно великий потенціал для розвитку культурно-пізнавального туризму.

На території нашої країни зосереджена велика кількість музеїв, театрів, пам'яток археології, історії, монументального мистецтва, архітектури,

містобудування, садово-паркового мистецтва. Протесьогодні вони використовуються не повною мірою для розвитку туризму, що актуалізує подальше дослідження даного питання.

Туризмознавці виділяють чотири етапи становлення історії розвитку туризму.

Від найдавніших часів до кінця XVIII — початку XIX ст. Це стадія започаткування розвитку світового туризму.

На Початку XIX ст. до кінця Першої світової війни відбувся період становлення організованого туризму, як окремої структурної одиниці держав.

Від 1918 р. до кінця Другої світової війни — етап індустріалізації туризму. З 1945 р. до наших днів. Пов'язана з масовим розвитком туризму та процесом глобалізації.

Цікаво, що з часів правління монархів туризм, як вид не розвивався. Подорожувати могли дуже заможні люди, більшість з політичних питань, лише під строгим контролем монархів і за видачею особливого документа, який значно обмежував їх пересування. З часів 19го сторіччя ці обмеження змінюються на створення прикордонного контролю границь сучасних країн-держав. Політичні фактори завжди відіграють значну роль у розвитку туризму. Ключовим моментом тут є взаємовідносини між країною походження туриста та країною, що його приймає. Протягом усієї історії європейські держави постійно воювали одна з одною і, зазвичай, особливого бажання відвідати країну, що донедавна була ворогом, у людей не спостерігалось, і навпаки — країни-союзники відвідувалися туристами з більшим ентузіазмом. Зрозуміло, що в період політичного напруження посилений прикордонний контроль не сприяв закордонним візитам: громадянам недружніх країн могли або взагалі заборонити в'їзд, або, в кращому випадку, ввести для них візовий режим.[5]

Також, не дивлячись на те, що курс обміну валют вважається економічним питанням, він все ж має політичне забарвлення, адже від нього безпосередньо залежить купівельна спроможність туристів, що прибувають з-за

кордону, і влада може регулювати потоки приїжджих, встановлюючи вигідні чи не вигідні курси обміну в залежності від відносин з тією чи іншою країною. Очевидно, що єдина валюта позитивно впливає на розвиток туризму. В часи Римської імперії грошовий знак визнавався повсюдно, що було серйозним стимулом для мандрівників. І, навпаки, в Середньовіччі, інколи в межах однієї країни визнавалася різна валюта. Файнс Моррісон, вчений, європейський мандрівник, в 1589 р. писав, що в Німеччині існувало більше 20 грошових одиниць, в інших країнах Бенелюксу – п'ять, в Швейцарії – вісім. Крім того, що міняйли намагалися обманювати іноземців, їх було дуже важко знайти. Перехід 25 країн-членів ЄС на єдину європейську валюту (євро) – чого неспостерігалось з часів Римської імперії – став потужним стимулюючим фактором розвитку європейського туризму, хоча присутність негативних моментів також існує. Ще одною політичною перешкодою для туристів було і є податкове мито, що впливало на пересування людей починаючи з ранніх періодів зародження та становлення туризму. Ще всередині віки використовувався будь-який зручний випадок, під час якого була можливість скористатися за рахунок іноземця поповнити державну скарбницю.²

Індустрія туризму історично розвивалася з розвитком індустрії дорожнього, водного і залізничного транспорту, що безпосередньо вплинуло на прогрес в розвитку світового туризму. І якщо водний транспорт був повільний незручний, то будівництво залізниць мало шалений попит у більшості туристів мандрівників. Перша в Британії пасажирська залізнична колія пролягла між Стоктоном та Дарлінгтоном (1825 р.) і на відміну від перших маршрутів, орієнтованих в основному на потреби комерції, нові маршрути були розраховані на відпочивальників, які їхали на популярні морські курорти, зокрема, Брайтон, тим самим відкривши доступ для ширших верств населення. Разом з тим, більшість залізничних компаній виявилися неготовими реалізовувати можливості, пов'язані з масовим перевезенням відпочивальників

²МАЛЬСЬКА М., ПАНЬКІВ Н., ХОВАЛКО А.
ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ: НАВЧ. ПОСІБНИК / МАРТА МАЛЬСЬКА, НАТАЛІЯ
ПАНЬКІВ, АННА ХОВАЛКО. – ЛЬВІВ

та продовжували акцентувати увагу на обслуговуванні бізнес-туристів. Дійсно, в 40-х рр. XIX ст. потік пасажирів значно збільшився; з 1842 по 1847 рр. Кількість мандрівників, що надали перевагу потягу, збільшилася з 23 до 57 млн. осіб в рік. Пізніше особливого попиту набуває використання паромних переправ, що дають можливість подорожувати на європейський континент, де для британських туристів настає курортний рай Франції та Італії, для них відкривали магазини, аптеки, будинки відпочинку, готелі. Морські курорти облюбували не тільки британці, а також заможні та знатні представники інших націй. Російські аристократи відпочивали в Криму, Прибалтиці, на Південному узбережжі Франції. Багаті американці зі східного узбережжя їхали на перші курорти, розташовані в межах штатів Нью-Джерсі та Нью-Йорк, а також в новій Англії.

Хоча до того часу, коли підприємці почали стимулювати розвиток залізничних мандрівок, організовуючи екскурсії за спеціальними цінами, пройшло чимало часу. В одних випадках для цього використовувалися звичайні потяги, в інших - спеціальні вагони, замовлені для перевезення екскурсантів до місця призначення, що пізніше започаткувало чартерні авіарейси - як одну з основних послуг пропонованих нинішніми туроператорами. Томас Кук, всупереч загально розповсюдженій думці, не був першопрхідцем у сфері організації туристичних поїздок. Дехто приписує цю роль серу Роланду Хілу, голові брайтонської залізничної компанії (інші твердять, що першим пакетним туром можна вважати поїздку групи пасажирів з Вейдбріджа в Бодмін на церемонію публічного повішання!), тобто і заперечувати, що екскурсійні потяги курсували і до 1841 р. ніхто не буде. В той же час Кук безперечно вплинув на розвиток туристичного бізнесу. В 1841 р., будучи секретарем Асоціації тверезих людей Південної та центральної Англії, організував для членів організації екскурсійну поїздку по маршруту Лестер - Лафборо. Плата за поїздку складала всього один шилінг (5 пенсів) в обидва боки. Успіх згаданого дійства полягав у кількості учасників - в ньому взяли участь 570 осіб - це спонукало Кука на подальше використання чартерних потягів, а в 1845 р. процес поставили на

комерційну основу. В 1855 р. поле діяльності Кука розповсюдилося і на континентальну Європу - він організовує перші «ексклюзивні тури», що пропонують відвідати Паризької виставки. Цьому передували успішні поїздки в Лондон, на Велику виставку (1851 р.) - загальна кількість відвідувачів сягала 3 млн. осіб

Кук досконало знав світ туризму та володів особливою проникливістю. Його успіх пояснюється високим ступенем відповідальності, з якою він підходив до організації туристичних програм, а також вмінням змінювати проблеми; він вперше налагодив по усьому світі тісні контакти з готелями, судноплавними та залізничними компаніями, намагався забезпечити найвищий рівень сервісу за помірну плату. Того, хто їхав за кордон вперше, супроводжували гіді, тим самим відгороджуючи мандрівника від будь-яких хвилювань. Бюро Томаса Кука пропонувало туристу повний комплекс туристичних послуг. Для туристів бронювалися готелі, діяли різноманітні знижки, розроблялися нові маршрути, в тому числі паломницькі – в Палестину, екзотичні – в Крим і на Кавказ. Згодом поїзди залізниць перетворили на туристичну подорож. Так з'явився «східний експрес» (1883 р.). В наш час цей потяг курсує між Лондоном та Венецією з зупинками в Парижі, Цюриху, Інсбруці, Зальцбургу. Складався з 11-ти спальних вагонів та 3-ох вагонів-ресторанів. Пасажири могли слухати «живу» музику, а кожне купе було обладнане як готельний номер класу «люкс». Згодом естафету від Англії перейняла Швейцарія. До кінця XIX ст. в усіх європейських країнах створюються чисельні організації, що спеціалізуються на туристичних послугах та рекламі. В друкованих виданнях з'являються спеціалізовані рубрики з інформацією про подорожі та маршрути. Великою популярністю користуються путівники. До найвідоміших видавців того часу слід віднести Дж. Марі та К. Бедекера. Так, вже в 1846 році путівники Бедекера видавалися майже усіма європейськими мовами. Їхня якість була досить високою, приваблюючи тим самим різних спеціалістів: істориків, мистецтвознавців, географів та літературознавців. До початку XX ст. туризм стає частиною життя європейців.

Проте цявище було виключно соціальним. Лише міські жителі, ніяк не сільські, приймали участь у туристичних заходах. Урбанізація відбувалася активним темпами, для уникнення економічних та психологічних навантажень, міські мешканці «винаходять» різні види туризму.

Україна ж уперше заявила про себе як про самостійного партнера на ринку туризму на Варшавському туристичному ярмарку і туристичному салоні в Познані в 1993, уклавши понад 300 контрактів, переважно з приймання туристів у країні.³[6]

Україна, як гостинна країна, має вигідне географічне та геополітичне розташування, розвинуту транспортну мережу, морське і річкове сполучення, володіє значними природно-рекреаційним та історико-культурними ресурсами, але мала неналежне фінансування туристичної сфери і низький рівень обслуговування. У 1994 році Україну відвідали у чотири рази більше туристів ніж у 1992р. Світовий досвід показує, що індустрію туризму можна розвивати і в період економічних криз, оскільки це дає значний вклад в економіку і репутацію країн. Відтак, потрібно було забезпечити належну віддачу від цього потужного потенціалу, використати його в інтересах активного відпочинку та оздоровлення можна було б лише за чіткої організації туризму, створення і зміцнення матеріально-технічної бази, залучення до неї досвідчених і кваліфікованих кадрів, тобто за умови ефективного управління туризмом. Ставку роблять на морський Крим і дитячий табір «Артек», санаторно-курортні міста з їх лікувальними водами, історичну Галичину і Волинь з їх величними замками, Карпатський регіон з гірськолижними курортами. Держава поступово виділяє кошти на реконструкцію пансіонатів, оновлює дизайни ландшафтів, особливо популярними стають спеціалісти з туристичного маркетингу.

Заходами щодо розвитку іноземного і внутрішнього туризму, затвердженими розпорядженням Кабінету Міністрів 27 червня 2003 р. No 390, було заплановано: визначити земельні ділянки для створення відповідної

³Туристична бібліотека. Все про туризм

інфраструктури в регіонах в тому числі будівництва готелів, мотелів, гольф-трас, яхт-клубів, аквапарків та парків розваг, облаштування гірськолижних трас; визначити місця стоянок і короткочасних зупинок туристично-екскурсійних автобусів; вивчити попит щодо ціноутворення у сфері туристичних послуг та послуг, що надаються готелями різних категорій у країнах Центральної та Західної Європи, Прибалтики. Найбільшими туристичними центрами того часу стали Київ, Одеса, Крим, Чернігів, Кам'янець-Подільський, Харків, Запоріжжя. Почали функціонувати туристичні круїзи по Дніпру і Чорному морю. Розвиток туристичного ринку в Україні регулювала Державна туристична адміністрація.

В 2002 р. Державна туристична адміністрація України вперше здійснила рекламну кампанію «Відпочивай в Україні» на Першому національному телеканалі, провела низку акцій на російському туристичному ринку в рамках заходів Року України в Росії, надала організаційну підтримку випуску та розповсюдженню інформаційних продуктів для туристів (серія листівок «Welcome to Ukraine», плакатів, «Прогулянка по Криму», серії туристичних карт тощо)⁴[4]

У листопаді 2003 р. відбулася зустріч керівництва Держтурадміністрації з групою представників ЗМІ Євросоюзу. Ще в рамках програм TACIS у 1999 р. було реалізовано українсько-французький проект з розбудови туристичної інфраструктури АР Крим, зокрема зі створення та забезпечення функціонування Кримського центру розвитку туризму. 2003 року створено Раду з туризму Карпатського регіону, на базі якої формувався туристичний інформаційний центр. У Криму діяв Союз сільського зеленого туризму автономії, який 2003 р. Прийняли до Європейської асоціації сільського зеленого туризму (у її складі 21 країна); на початку 2005 р.

Держтурадміністрація України отримала сертифікат від Європейської спілки зеленого туризму на право провести в Криму другий Європейський конгрес сільського туризму. У нашій державі відбулися бурхливі процеси

⁴Наукова періодика України. Східноєвропейський історичний вісник.

перетворення туристичної галузі в одну із провідних галузей економіки України. Це передовсім було пов'язано з прийняттям Державної Програми розвитку туризму в Україні на 2004 – 2010 рр., Закону України «Про внесення змін до Закону України Про туризм», низки Указів Президента України та постанов Кабінету Міністрів України про підтримку розвитку туризму. За період 2005–2010 рр. кількість готелів в Україні зросла в середньому на 6,5 % у рік, одноразова місткість готелів зросла на 10,5 % у рік.

21 лютого 2007 р. Указом No 136/2007 Президента України В. Ющенка було постановлено створити належні умови для розвитку сфери туризму і діяльності курортів, першочергового стимулювання в'їзного та внутрішнього туризму, розбудови сучасної туристичної інфраструктури і на підтримку пропозицій Національної ради з питань культури і духовності. Оголосити 2008 р. – Роком туризму і курортів в Україні.[20]

Найістотніші негативні тенденції у 2009 р. спостерігалися в розвитку в'їзного туризму. Це пояснювалося складною економічною та політичною ситуаціями, які існували в країні. Так, протягом 9 місяців Україну відвідали 16,5 млн. в'їзних (іноземних) туристів, що на 18 % або майже на 3,7 млн. осіб менше, ніж за аналогічний період 2008 року. Зменшення обсягів в'їзного потоку протягом 9 місяців 2009 року відбулося за рахунок падіння числа поїздок за всіма мотиваціями. Виїзний турпотік за 9 місяців 2009 року зменшився порівняно з 2008 роком на 2 % або на 223,1 тис. осіб та становив 11,6 млн. туристів. Це свідчило про зміни уподобань українців у зв'язку з кризою на користь більш дешевого виду відпочинку, що в свою чергу позитивно позначилося на розвитку внутрішнього туризму. Позитивна динаміка туристичних потоків відновилася у 2010 р. В Україні спостерігався динамічний розвиток в'їзного туризму, відносно стабільний розвиток виїзного туризму та стабільна динаміка внутрішніх потоків, які можуть свідчити про підвищення рівня конкурентоспроможності України на міжнародній арені.

За 2014 – 2015 рр. туристичний ринок України зазнав серйозних випробувань. АТО, девальвація і падіння рівня життя – позначилися всі ці

фактори. Попит на туризм упав на 70 %. Виїзний турпотік з України, що становив близько 2 млн. осіб на рік, скоротився до 700 – 800 тис. На момент настання економічної кризи основні туристичні напрямки України – це Чорноморське і Азовське узбережжя, Карпатські гори, міста Київ, Львів і Одеса. У них є безліч як загальних проблем, так і індивідуальних. Загальні проблеми туризму в Україні: погані дороги, відсутність сприятливих умов для розвитку бюджетних авіаперельотів (перш за все національних перевізників), податковий і адміністративний тиск на бізнес, негативний інвестиційний клімат, слабо розвинена інфраструктура.

Загалом, статистику туризму на останні 15 років можна прослідкувати в таблиці 3.1.1 запропонованою автором

Табл.3.1.1

Рік	В'їзний туризм	Виїзний туризм
2008 р	20,2 млн туристів	11,82 мільйонів туристів
2009р	16,5 млн туристів	11,6 мільйонів туристів
2010 р	21,7 млн туристів	17, 1 млн
2011 р	21,4 млн туристів	19, 7 млн
2012 р ЄВРО	24, 5 млн за два місяці	21,4 млн
2013 р	26 млн туристів	23,7 млн
2014-15 рр	7,5 млн туристів	22,4 млн
2019 р	13,6 тис туристів	13,5 тис
Продовження таблиці 3.1.1		
2020 р	3,4 млн	9,7 млн туристів
2021 р	4 млн туристів	11,4 млн туристів
2022 р	270 тис туристів	14,5 млн людей

Також, на інфографічній таблиці 4.1.1 можна прослідкувати контраст різниці між туристами в'їзного і виїзного профілю, що доводить нам, що

Україна була і залишається не надто привабливою туристичною дестинацією у світі, особливо у світлі останніх воєнно агресивних подій.

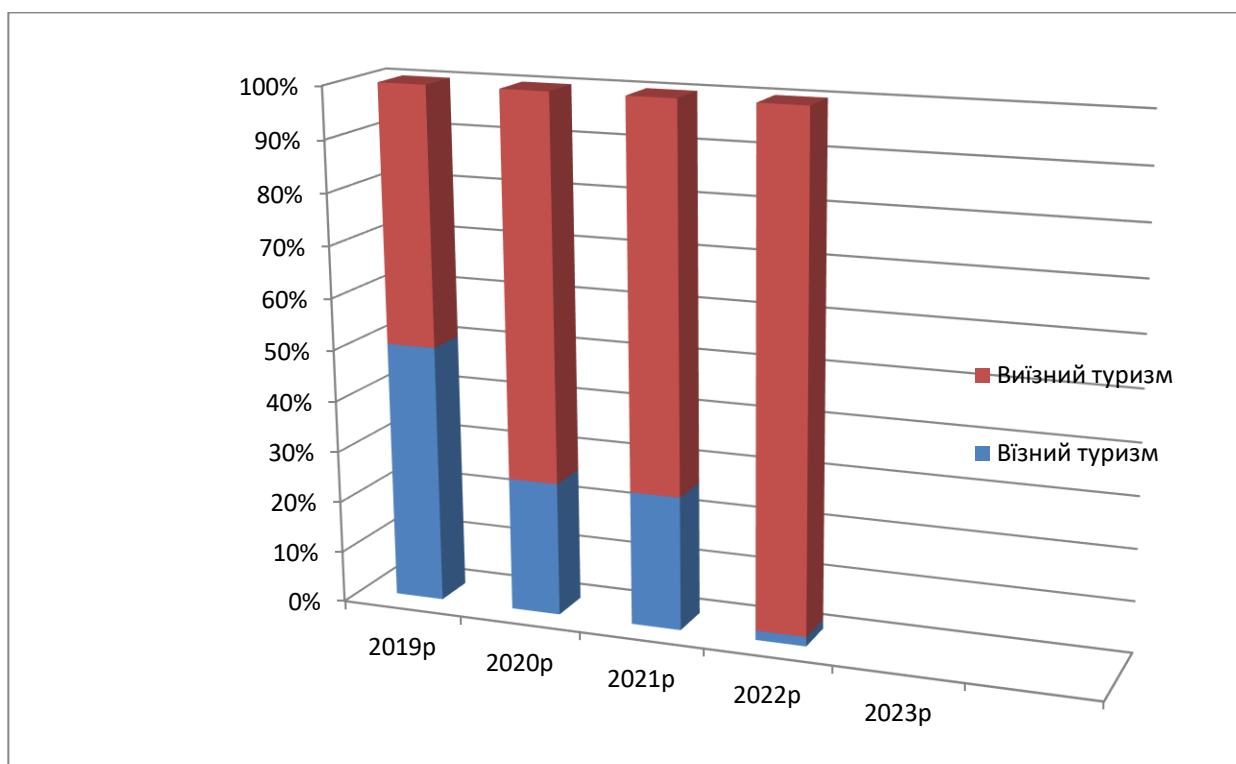

Рис..4.1.1 Виїзний та візний туризм в Україні.

Усе це не сприяє розвитку культурно-пізнавального туризму в Україні, і нині у цій царині фіксується спад. Для подолання кризи необхідно об'єднання зусиль працівників сфери науки туризмології, культури та менеджерів туризму.

В Україні є пам'ятки культури світового значення. Але слабкість організації, іноді неосвіченість гідів, відсутність належної інфраструктури призводять до зменшення чисельності іноземних і вітчизняних туристів, що бажають відвідати культурні ландшафти України. Звернення до наукових засад культурного туризму створює базу для змінна краще [26]

2.1 Умови розвитку туризму у світлі післякарантинних подій COVID-19

Нажаль, весь світ і Україна особливо поринули в економічно складні умови, де туристична галузь постраждала чи не найбільше. Пандемія коронавірусної хвороби COVID- 2019 спричинила найбільш негативний вплив на індустрію туризму в усьому світі, внаслідок пов'язаних з нею обмежень на транспортне сполучення, перетин кордонів, звичайні карантинні обмеження пересування, а також через падіння попиту серед мандрівників. Індустрія туризму значно постраждала від поширення коронавірусу, оскільки більшість країн запровадили обмеження на транспортне сполучення задля стримування його поширення. Всесвітня туристична організація при ООН підрахувала, що кількість туристичних поїздок у світі мали зменшитися від 58 % до 78 % у 2020 році, що мало призвести до потенційної втрати 0,9–1,2 трильйона доларів США в надходженнях від міжнародного туризму. Відвідування міст туристами зменшилося на 80-90%. Авіакомпанії були змушені скасувати рейси до Італії та Китаю, де хвороба набувала неймовірних масштабів, а також значно зменшили перельоти до інших країн, іноді випускали рейси з декількома пасажирами на борту за для дотримання рейтингів. За таких обставин тимчасово чи ні, але в усьому світі закрилися визначні туристичні місця, музеї, театри, парки розваг, спортивні розваги, змагання, конкурси, авіарейси тощо. Це стало причиною падіння туристичних прибутків на 65 % лише за перші 6 місяців, повідомила Всесвітня туристична організація. Лише за перший місяць карантинних обмежень туристична галузь у Європі втратила близько 1 мільярда євро. Про це заявив комісар ЄС з питань внутрішніх ринків Тьєрі Бретон.

Коронавірус значно вплинув на туризм по всьому світу. З початку пандемії в багатьох країнах було введено обмеження на переміщення людей та закрито кордони, що призвело до суттєвого зменшення кількості туристів. Багато країн також ввели карантинні заходи, які обмежували рух та діяльність готелів, ресторанів та інших туристичних закладів. Туристичні компанії та готельні ланцюги зазнали серйозних фінансових втрат через зменшення попиту на послуги туризму. Багато з них були змушені зменшити кількість працівників та скоротити діяльність. У той же час, були і такі, які змогли відновитися та

навіть розвиватися завдяки адаптації до нових умов, наприклад, шляхом переорієнтації на відпочинок в місцевості та екотуризм. Пізніше, з поширенням вакцинації та зменшенням кількості захворювань, багато країн почали послаблювати карантинні обмеження та відновлювати туристичний рух. Однак, певний час діяли обмеження на в'їзд до деяких країн для громадян певних країн, а також вимоги до туристів на тестування та карантин.

Отже, коронавірус суттєво вплинув на туризм, але з поширенням вакцинації та послабленням обмежень, ситуація поступово покращилася, і світовий туризм повернувся до своєї попередньої активності.

Зараз можна відмітити думку Генсека ООН Антоніу Гутерреш. з виступу до націй про ризики в туризмі, за його словами, кожен 10-й чоловік на Землі працює у туристичній індустрії й забезпечує засобами для існування ще сотні мільйонів людей, тобто галузь є невід'ємною (і однією з найважливіших) частиною світової економіки, а також – одним із ключових елементів збереження природної й культурної спадщини. «Насправді, можна сказати, що туризм сам по собі є одним із чудес світу. Ось чому так боляче бачити, як пандемія COVID-19 розоряє сектор туризму», – наголосив керівник ООН. Водночас економісти дійшли висновку, що пандемія COVID-19 прискорить активність міжнародного співробітництва. Наразі існують доволі різні оцінки щодо подальшого відновлення глобальної економіки — від V-подібного сценарію, що передбачала відновлення економіки рівня 2019 року вже у 2021 році, до більш тривалого відновлення та навіть довгострокової рецесії. Згідно зі спостереженнями фахівців, людство майже повністю «транспортувало власне життя в Інтернет», багато компаній, у т.ч. туристичних, також почали співпрацювати на міжнародній арені «в режимі онлайн». У результаті чого національні кордони держав поступово «втратили свою значимість». Віртуальні зустрічі, екскурсії замінили поїздки та мандрівки, до того ж, багато хто вважає їх досить ефективними.

Уряди держав в свою чергу шукали і впроваджували шляхи і техніки захисту великого і малого бізнесу під час пандемії. Одні запроваджували

податкові канікули, інші видавали фінансові дотації чи безвідсотковий кредит, дехто ж поєднував і те і інше. Така допомога стосувалася і туристичного бізнесу. Заходи, запроваджені урядами країн на той момент, можна умовно поділити на три категорії: забезпечення справедливого балансу між захистом туристів та інтересами працівників туристичної галузі; забезпечення умов для виживання бізнесу по всьому ланцюжку постачання та зосередження уваги на механізмах координації для більш адресного реагування й підтримки відновлення туристичного сектора. Створювалися Союзи туристичних компаній для забезпечення можливості збільшення шансів залишитися на плаву.

В Україні важко порахувати збитки туристичної галузі, оскільки у нас відсутня туристична статистика. За різними сценаріями, у 2020 році в Україні очікувалося падіння туристичних прибутків на рівні 58-78 % порівняно з минулим роком. Показники падіння загальних потоків в весняно-літній період продемонстрували значну від'ємну тенденцію: на 100% навесні і на 80% влітку. В 2 кварталі 2020р. падіння сектору туризму в Україні становило 82%. За даними експертів, у нинішніх умовах більше 80% підприємств туристичної галузі були змушені на кінець року задекларувати збиток. 9% від цих 80% збанкрутували. Через карантинні обмеження виїзний туризм в Україні скоротився на 90%. В'їзний скоротився до 1%. Відразу після введення карантину 35-40% готелів в Україні закрилися, інші працювали у дуже обмеженому режимі. Ті, хто працювали (7-8 тисяч об'єктів), втратили від 60 до 90% доходу. Під час карантину завантаження було 10–15%. На вересень — листопад планове завантаження могло б скласти до 40–50%, однак через загрозу хвилі коронавірусу більшість бронювань скасували. Передбачалося, що наслідки пандемії COVID-19 для туристичної галузі України мають бути не такими болючими як в інших європейських країнах, оскільки обсяг міжнародної туристичної складової України в загальній економіці туризму є набагато меншим. Переорієнтації туристів на внутрішній ринок мала сприяти відновленню туристичного сектору країни. Лідерами внутрішнього туризму цього року, як і в попередні роки залишилися Київська, Львівська та Одеська

області. Однак, незважаючи на прогнози, внутрішній туризм не отримав значного поширення.

Варто зазначити, що вірус COVID-19 не тільки поставив на коліна світову економіку, а й поклав на лопатки індустрію туризму. Але туризм у світі поступово відновлюється, так як є одним з найбільших важелів економіки. Поки світовий туризм набирає обертів у відновленні і розвитку, Україну спіткала нова хвиля випробування. Вторгнення російських військ на територію України, бомбардування не тільки прикордонних територій, масштабні руйнування в усіх регіонах держави, зробили перебування в межах країни не просто небезпечним, а смертельно обмеженим. Українці масово виїхали на території сусідніх держав, але не в ролі туристів, а, нажаль, як біженці. Частина населення взяли до рук зброю і пішли до лав ЗСУ, частина почали волонтерити, щоб допомогати першим, інші ж в шоковому стані намагалися справитися з хвилею нерозуміння ситуації. Тому в такий складний час для країни туризму не залишилося місця. Державна Статистика України говорить про те, що попит в туризмі упав до 9% за перші шість місяців російського вторгнення.

Варто зазначити силу духу українців, що оговтавшись від перших вибухів, кинулися відновлювати економіку держави. Кожен намагався робити те, що вмів, чим займався до початку війни. Почали функціонувати торгові центри, кафе, заклади освіти, школи (хоч і дистанційно), театри, кінозали, турагенції. Все працювало в режимі «Тривога! Всі в укриття». Однак це не завадило населенню більш спокійних регіонів подорожувати спочатку в межах області, потім в інші регіони, а на сьогодні в переддень літнього сезону набирають популярності і попиту пляжні пропозиції поїздок в сонячну Болгарію, екскурсії в Чехію, Хорватію, Швецію, Данію. Роблячи висновок з вище сказаного, відновлення сфери туризму в Україні є питанням часу, весь світ чекає перемоги України.

Україна пропагандує туризм одним з пріоритетних напрямів розвитку економіки та культури держави і створює оптимальні умови для туристичної діяльності в країні і за її межами. Реалізація державної політики у сфері

туризму здійснюється шляхом: визначення і реалізації основних напрямів державної політики в сфері туризму, пріоритетних напрямів розвитку туризму; визначення порядку класифікації потенціалу та оцінки туристичних ресурсів України, їх використання та охорони; спрямування бюджетних коштів на розробку і реалізацію програм розвитку туризму; визначення основ безпеки туризму; нормативного регулювання відносин у галузі туризму; ліцензування в галузі туризму, визначення кваліфікаційних вимог щодо посад фахівців туристичного супроводу; становлення системи статистичного обліку і звітності в галузі туризму та курортно-рекреаційного комплексу; організації і здійснення державного контролю за дотриманням законодавства в галузі туризму; визначення пріоритетних напрямів і координації наукових досліджень та підготовки кадрів у галузі туризму; участі в розробці, створенні та реалізації міжнародних програм з розвитку туризму.

Щороку спостерігається значний попит щодо турів культурно-пізнавального туризму за популярними туристичними напрямками, що говорить про освоєння операторами, в першу чергу таких напрямів призначення, які є сформованими туристичними дестинаціями, привабливими для туриста, рекреації та задоволення потреб.

1. Доведено, що культурно-пізнавальний туризм має потужний вплив на економічну, культурну, соціальну та інноваційну сферу держави. Зокрема, розвиток міського культурно-пізнавального туризму позначається на розширенні і зміцненні культурних зв'язків між містами та селами, між областями та регіонами, між різного складу державами. На відміну від офіційної інформації про культуру міст, регіонів, країн, яку отримують за допомогою засобів масової інформації, культурно-пізнавальний туризм надає можливість краще зрозуміти спосіб життя його мешканців на протязі певного історичного часу, відчувати його духовно-ментальний клімат, усвідомити характер та манеру спілкування, зрозуміти шаблони життєвого досвіду, їх вкладу в історію, в архітектуру.

2. Формування туристичного продукту та надання широкого асортименту товарів і послуг, необхідних для задоволення потреб туристів, веде до створення нових робочих місць, зростання доходів населення, культурного розвитку подорожуючих, особливо молоді. Зріст процесів туристичного обслуговування в містах сприяє саморозвитку та самоідентифікації членів суспільства. У цьому полягає соціальне значення культурно-пізнавального та міського туризму.

3. Доведено, що ринок попиту культурно-пізнавального туризму вимагає набуття високого рівня кваліфікації та знань, що сприяє появі нових освітніх програм та підвищенню інноваційності туристичної діяльності, використанню у дії сучасних розробок науки і техніки. Економічне значення культурно-пізнавального туризму полягає в активізації розвитку міського середовища, відроджуванні сільського сектору з відомими культурними дестинаціями, зростанні його ролі в господарстві окремої країни та світу. Водночас, можна говорити і про освоєння нових дестинацій для зменшення перенавантаження на рекреаційні території та формування нових конкурентних переваг, створення нових культурних пам'яток сучасного суспільства.

РОЗДІЛ 2.

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В ВІННИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1 Культурно-пізнавальний туризм Вінницької області та сучасний стан туристичної індустрії в регіоні

Кожен регіон нашої величної держави має по своєму неповторний туристичний потенціал. Кожна область, місто, містечко має свій особистий особливий історичний бренд, десь загублений в часі, втративший глобальну цікавість для сучасності. Київський Хрещатик, Софіївський парк в Умані, Старий Львів, Вінницькі фонтани, Полтавські галушки, горді Карпати, курортний Бердянськ, кам'яний Кам'янець-Подільський, фортеця Хотину... Можна перерахувати безліч місць, але чи знайдеться хоча б одне маловідоме місце в Україні без величної історії, без сучасного технологічного вкладу, без культурного внеску національного духовного потенціалу.

Останнє десятиліття державна програма розвитку туризму максимально продуктивно пропагандує розвиток місцевого культурного туризму, реставрацію історичних пам'яток, будівництво нових рекреаційних дестинацій та підтримку туристичних компаній і фірм, які безпосередньо цим займаються. Прогресивний розвиток туристичної індустрії дає регіонам реалізацію ренти, експорт туристичних принад, додаткові робочі місця, задіює сферу харчування і реалізацію сувенірної продукції. Відтак, туризм не просто сприяє наповненню бюджету, але і стимулює розвиток інфраструктури: готельно-ресторанного господарства, транспорту, побутового обслуговування, підприємств торгівлі.

Аналіз і оцінка туристичного ринку Вінницького регіону.

Сьогодні Вінниця – це сучасне місто, розташоване у центрі України на берегах річки Південний Буг. Неодноразово визнана найкомфортнішим містом в Україні, Вінниця має розвинену інфраструктуру, економічний ріст і

туристичний потенціал. Але живе вона не тільки комфортом для своїх мешканців. Вінниця наділена особливою історичною і мистецькою атмосферою. Від мурів XVI-го століття – до сучасних хабів, коворкінгів та торгових центрів. Від стріт-арту – до галерей та театрів. Від чудернацьких і привітних бронзових скульптур – до масштабних культурно-мистецьких проєктів. Як столиця Подільського краю, Вінниця береже культурні надбання багатьох поколінь, як місто сучасне – бере активну участь у мистецькому житті країни та Європи. (Рис.1.1.2) [13]

Рис.1.1.2 Графічне зображення м.Вінниця

Стан індустрії туризму в Вінницькій області можна прослідкувати в додатках А, Б, В [14]. Згідно цих результатів розроблена Програма розвитку туризму у Вінницькій області на 2021-2027 роки відповідно до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки та Стратегії збалансованого

регіонального розвитку Вінницької області на період до 2027 року на основі Указу Президента України від 16 березня 2017 року №168-р.

Прийняття цієї Програми обумовлено необхідністю створення цілісної ефективної системи, яка направлена на розбудову конкурентоспроможного туристичного продукту, здатного максимально задовольнити туристичні потреби як зовнішнього так і внутрішнього туриста та забезпечення на цій основі комплексного розвитку територіальних громад області, їх соціально-економічного зростання за умови раціонального використання та збереження екологічної рівноваги, історико-культурної спадщини. Також першочергового вирішення потребує питання ефективного використання природних рекреаційних ресурсів. [12]

Програма розвитку туризму у Вінницькій області має на меті розвиток найпоширеніших видів туризму в регіоні, серед них: культурно-пізнавальний, лікувально-оздоровчий, рекреаційний, сільський туризм, подієвий, спортивний, релігійний та паломництво. Аналіз ресурсного забезпечення розвитку туризму в області дає підставу стверджувати, що сьогодні для регіону найбільш поширеними і розвиненими є культурно-пізнавальний туризм. Вінницький край має багатий потенціал для його розвитку, враховуючи історичне перебування регіону в складі Литви, потім Польщі, а з кінця XVIII ст. - Росії. Вінниччина в переважній більшості має православну культуру, що в різні часи зазнавала польського і єврейського впливу. В області на державному обліку перебуває велика кількість пам'яток культурної спадщини, які відображають її багатовікову історію й культуру: археології (Іллінецький кратер рис.2.1.2), історії (Історико-меморіальний комплекс пам'яті жертв фашизму (ставка Гітлера «Вєрвольф» Рис.2.1.2), пам'ятки містобудування та архітектури (оборонні, культові, цивільні) різних епох та стилів, монументального мистецтва, садово-паркового мистецтва, а також палаців, замків, музеїв, особняків, адміністративних, навчальних та господарських будівель, де зібрані колекції творів мистецтва; місця, пов'язані з життям і творчістю видатних діячів історії, науки й культури тощо. Серед найбільш відомих - музей-садиба

знаменитого хірурга М.І.Пирогова (Рис.4.1.2) та церква-мавзолей, де покоїться його забальзамоване тіло. Цікавимитуристсько-екскурсійними об'єктами є залишки скельних храмівпечернийхрам VI-VII ст. з унікальними рельєфними композиціями і написами врозколіні скелі над річкою Бушка (с. Буша). Тут збереглися також Вежа, щовходила в комплекс укріплень XVII ст., і Покровська церква з келіями (1787 р.).Грандіозний палацово-парковий комплекс XVIII ст., що колись належаввідомому польському магнатові С.Потоцькому, зробив відомим місто Тульчин.У місті збереглись будівлі XVIII-XIX ст., серед яких будинок декабристів,будинок П. Пестеля, будинок офіцерського зібрання.На Вінниччині розташовано чимало чудових палацово-парковихкомплексів XVIII-XIX, зокрема, в селах Антопіль, Верхівка, Котюжани.[12]

Рис.2.1.2. «Іллінецький кратер»

Рис.3.1.2. Ставка Гітлера «Вервольф»

Рис. 4.1.2. Музей-садиба М.І. Пирогова

Вінничина відома своїми лікувально-оздоровчими закладами «Хмільник» (Рис.5.1.2) та «Авангард» з їх родоновими водами, найкращим у країні

госпіталем ветеранів війни, в її лікарняних закладах проведено найбільшу кількість операцій по стентуванню коронарних судин.

Рис.5.1.2 Санаторно-курортний заклад «Хмільник». Радонові ванни.

Дуже перспективним в регіоні вважають зелений або сільський туризм. Динамічне зростання «зелених подорожей» усільську місцевість свідчить про те, що сільський туризм здатний забезпечити економічну та демографічну стабільність у сільській місцевості, сприяти розвитку малого та середнього бізнесу, вирішенню соціально економічних проблем села, стати вагомим чинником перспективного розвитку сільських територій, залучити внутрішніх та зовнішніх потенційних туристів до пізнання багатой природної та історико-культурної спадщини краю й зростанню популярності ідей охорони навколишнього середовища. На даний час, в області послуги сільського зеленого туризму офіційно надають близько 30 сільських садиб, які пропонують комфортне проживання, сімейний відпочинок, народну традиційну кухню, екологічно чисті продукти харчування, цікаве дозвілля. З них 2 садиби мають третю (найвищу) категорію системи категоризації сільської нічліжної бази «Українська гостинна садиба» та 7 садиб мають базову категорію.[12]. Для

розвитку зеленого туризму у Вінниці діє обласна громадська організація «Вінницький обласний осередок Співки сприяння розвитку зеленого туризму в Україні», яка проводить семінари, тренінги, консультації з розвитку цього виду туризму в регіоні, організовує спільну рекламу господарів гостинних садиб. У Крутневі, що під Хмільником місцевий житель Славик Соколовський створив на території подвір'я своєї бабусі чарівну садибу «Квітуча оселя». Саме тут вперше на Вінниччині відбувся фестиваль «Квітуча оселя об'єднує села», який присвячено розвитку саме сільського зеленого туризму та благоустрою села. (Рис.6.1.2).

Рис.6.1.2 Садиба «Квітуча оселя»

На Вінничину можна приїхати з будь якою метою, але вражень отримати треба обов'язково. Хоча б на лицарському турнірі, який присвячений пам'яті Героя Небесної Сотні Максима Шимка, що представляють як середньовічний фестиваль з особливою історичною реконструкцією (рис.7.1.2). Крім цього, вже традиційним для Вінницької області став open-air фестиваль «OPERA FEST-TULCHIN», який збирає під відкритим небом прихильників опери не лише з

України, але й з далекого зарубіжжя. В свою чергу, міжнародний етнофестиваль звичаєвої культури «Живий вогонь», який вже 11 років поспіль проводиться у різних місцях області, є справжнім святом купальських звичаїв й традицій, української прадавньої та сучасної культури. Цікавими за своїми програмами та виступами також є фольк-рокфестиваль «Млиноманія» та міжнародний фестивал «Щедрик»[12]. В м. Калинівка на аеродромі проводять драг-рейсинг-шоу для учасників змагати та просто глядачів. Для шанувальників подільських страв щороку проводиться гастрономічний фестивал «Диво з горнятка», де пригощають тиманівською кашею за старовинними рецептами. Відомий на всю округу Міжнародний джазовий фестивал VINNYTSIAJAZZFEST, етнофестивал родинної пісні «Мамина піч», національно-патріотичний фестивал козацької традиційної культури «Батозька битва» та багато подібних, що вже мають статус традиційних.

Рис.7.1.2 Лицарський турнір пам'яті Максима Шимка

Для прихильників спортивного туризму у Вінницькому авіаційно-спортивному клубі «Сутиски» проводиться професійне навчання парашутному спорту та стрибки з парашутом для початківців, польоти на літаках та планерах. Також активно діють кінний клуб «Вінничина» і «Махікон», де можна покататися на конях і насолодитися мальовничими краєвидами. (рис.8.1.2)

Рис.8.1.2 Спортивно-екстремальні розваги вінничан. Проєкт «Літо»

Окремо треба говорити на тему релігійного туризму в цьому регіоні. Найбільш важливими об'єктами при розробці туристично-екскурсійних маршрутів на території регіону є численні монастирі і храми, де зберігаються реліквії та чудотворні ікони. Цінність цих об'єктів визначається не лише їх місцезнаходженням, а й мистецьким рівнем. Це стосується як архітектури, так і живописних та скульптурних робіт на біблійні сюжети. Тривале співіснування різних конфесій залишило на Вінниччині три основні види сакральних споруд – православні, католицькі та юдейські. На Вінниччині знайшли місце єзуїтський та домініканський собори. Преображенський та Благовіщенський монастирі, Свято-Миколаївська та Покровська церкви, Троїцький монастир зі своєю унікальною історією, католицький костел. Цікавинкою регіону є скельний монастир в селі Лядова. Для паломників особливим місцем є Долина хрестів в Шаргородському районі. Знаменитий бальнеологічний курорт Хмільник має також і архітектурні принади - костел Усікновення, вежу колишньої мечеті та збудований в різних стилях епох палац. Велику кількість сакральних споруд, що належать різним конфесіям, мають міста Шаргород, а також Бар та Могилів-Подільський.[12] Релігійний туризм в області розвивається з такою швидкістю, що на ринку туристичних послуг з'явилися фірми, що спеціалізуються виключно організацією релігійно-туристичних

паломницьких турів. Вінниця має неймовірний туристичний історичний здобуток (Табл.1.1.2)

Табл. 1.1.2

Кількість пам'яток архітектури, що перебувають на обліку держави

Пам'ятки архітектури регіону	Пам'ятки архітектури регіону	
	Національного значення	
Археологічні	1739	
Історичні	1897	
Містобудування та архітектури	548	
Монументального мистецтва	98	
Садово-паркового мистецтва та ландшафтного	48	
ВСЬОГО	4330	

Основним магнітом для вибагливих туристів у місті Вінниця є світломузичний фонтан «Roshen» на річці Південний Буг. Відкритий у 2011 році, наразі він є одним з найбільших плавучих фонтанів в Європі, а за оцінками експертів також входить в десятку найвидовищніших у світі водограйв. Його висота сягає 60 метрів, а фронтальний розліт до 140 метрів. За допомогою лазерного проєктора та екрану з водно-повітряної суміші демонструє відео 3D формату. З допомогою цього в темну пору доби на масштабному водному полотні транслюються різні мультимедійні проєкти.

Лазерне шоу Вінниці щорічно приваблює тисячі туристів з усієї України та закордону. Вони приїждять великими групами, сім'ями, романтичними парами та навіть подорожують наодинці. Обладнана набережна Roshen, зелені зони, масштабний амфітеатр просто неба — усе це дозволяє комфортно відпочивати та насолоджуватися сюжетними відеопроєкціями зі світловими ефектами й музичним супроводом. Місцезаположення міста та розвинена

транспортна система дають змогу швидко та зручно добратися з кожного куточка країни, а готелі й хостели на будь-який гаманець дадуть прихисток і гарантують приємний відпочинок (рис.9.1.2)

Рис9.1.2 Фонтан Рошен

Місто давно довело, що одного дня мало, аби повністю зануритися в особливу атмосферу столиці Поділля. І, хоча фонтан у Вінниці незмінно в центрі уваги, гості міста сполучають його споглядання з авторськими екскурсіями вінницьких гідів, відвідуванням музеїв унікальних колекцій, музеїв моделей транспорту та техніки й т. ін, а також захопливих фестивалів. Крім того, цікаве й пізнавальне дозвілля туристам пропонують вінницькі катакомби, вінницькі Мури. Серед того, що може запропонувати своїм гостям Вінниця, фонтан «Рошен» є однією з улюблених локацій, проте місто щороку дивує, адже з року в рік місто обростає все новими й новими туристичними магнітами.

2.2. Проблеми та перспективи післявоєнного відновлення туризму в Вінницькій області

Розглядаючи сферу туризму під прицілом сучасного стану подій на території України варто зазначити значний спад попиту на туристичні послуги. Вже ж потреба населення у відпочинку при такій особливій стресовій ситуації залишилася і цей час особливої популярності набув зелений сільський туризм, і Вінницька область не стала виключенням. За півтора роки воєнних дій,

українські туроператори все ж таки змогли реанімувати і відновити як мінімум одноденні тематичні екскурсії, місцевий спортивний туризм та сезонний відпочинок на туристичних базах відпочинку.

Програма розвитку туризму у Вінницькій області на 2021-2027 роки має на меті створення цілісної ефективної системи, на розбудову конкурентоспроможного туристичного продукту та забезпечення на цій основі комплексного розвитку територіальних громад області, їх соціально-економічного зростання за умови раціонального використання та збереження екологічної рівноваги, історико-культурної спадщини, рекреаційних ресурсів. Якщо ефективно і цілеспрямовано використовувати туристично-рекреаційний потенціал області, то це може стати основним джерелом наповнення бюджету регіону, забезпечить підвищення рівня зайнятості населення та забезпечить зростання його доходів. Розробка та впровадження нових рекреаційних місць відпочинку та нових екскурсійних маршрутів дозволить впровадити програму розвитку в реалії сьогоднішніх днів. Програма розвитку туризму розроблена на переорієнтацію туристичного потенціалу через наслідки пандемії, що спричинив вірус COVID-19, а в даний момент держава має нові випробування, так само закриті аеропорти, закритий повітряний простір, обмежений виїзд громадян на кордон, особливо чоловіків в ролі туристів. В основному люди виїжджають як біженці, а не з туристичною метою, що значно впливає на сферу туризму. Але це не говорить, що туризму не існує в принципі, навпаки, з часом його відновлюють. Тільки обсяги відновлення поки що незначні. В країні значно зріс попит на користування українською залізницею, потяги стали чи не найбільш використовуваними в пересуванні територією країни та за її межі. Також набагато більше використовують послуги автобусних перевізників. Навіть більше ніж при пандемії набирає популярності місцева автентична історія окремих регіонів, бо подорожувати на великі відстані не є безпечним в нашому становищі, тож розвиток місцевого внутрішнього туризму стає на перший план і ми вважаємо, що цим обов'язково потрібно скористатися. Перший стан шоку і паніки пройшов, і вже з літа українці почали активно

впроваджувати повноцінний спосіб життя, особливо підбираючи види відпочинку. Адже для нормального психологічного стану людини відпочинок просто необхідний, як перезавантаження. Особливо враховуючи, що відновлення туристичних послуг це, насамперед, впливання в економіку держави. Потрібно вже зараз максимально продуктивно розробляти і запроваджувати туристичні маршрути, адже попит постійно росте, а новизни інформації вибагливим туристам вже не вистачає.

Також обов'язково потрібно врахувати, що в світлі сучасних подій, Україна стала найобговорюванішою країною у світі, відомою в усіх куточках землі через надзвичайний потенціал українців у боротьбі за справедливість та жагу до свободи. В майбутньому це стане приводом для всього світу бажанням познайомитися з цією нацією ближче особисто, побачити землю, за яку відбувається така запекла боротьба, почути історію славетного народу, який не погодився стати на коліна перед чужою владою. А отже в майбутньому очікується надзвичайний туристичний потік в'їзного туризму в Україну. Для розширення туристичної сфери в такому випадку в першому порядку обов'язково потрібні гнучкість і здатність швидко приймати рішення, як туризмознавцям так і політикам.

За даними Держприкордонслужби на територію України в 2022 році в'їхало 825 000 іноземців лише за перші два місяці, в березні-квітні ще 280 000, і за літо ще 710 000 осіб. Звичайно більшість з них – це журналісти, волонтери, дипломатичні працівники, громадські активісти, проте вони є користувачами туристичних послуг в період війни, розміщенням і закладами харчування. Обов'язково потрібно сказати про релігійний візит хасидів на святкування Рош га-Шана в період воєнних дій, а це 23 000 молодих людей. Для порівняння в 2021 році їх було 30 000 осіб. Ми бачимо, що туризм в Україні існує.

Туризм в Україні не менш популярний ніж зазвичай. Лише обсяги починають збільшуватися. Відомо, що особливого попиту набуває санаторно-оздоровчий туризм, для відновлення здоров'я та заспокоєння. Вінницький регіон має такий потенціал на базі санаторіїв.

Більш затребуваними стали поїздки сімейного типу, їх розміщення, харчування, культурний відпочинок. Головним запитом такого туризму є запит негайної пропозиції, бо планування на майбутнє в Україні зараз не на часі. Тому пропозиція має бути, ми маємо володіти інформацією в момент запросу і швидко вирішувати питання позитивно та чітко.

В Берліні 7-9 березня 2023 року, після трирічної перерви на пандемію, відбулася Міжнародна виставка ІТБ, участь в якій прийняли 161 країна, в тому числі і Україна. Головним гаслом України попри агресію росії на виставці стало «Запрошуємо в Україну після нашої перемоги». «Наша мета, насамперед, сказати, що ми дякуємо за підтримку нашим партнерам, що необхідно бути сміливими та далі продовжувати підтримувати Україну, що українська сміливість потребує вашої сміливості, вашого голосу. У туристичному середовищі цей голос теж важливий», – розповідає кореспонденту Укрінформу очільниця делегації, голова Держагентства Мар'яна Олесків.[10]

Держагентство, за словами його очільниці, тим часом працює, зокрема, робить досить багато для вибудовування такої партнерської підтримки, а також збирає дані по зруйнованому майну, щоби туристичні об'єкти змогли отримати компенсації з Фонду відновлення України. Наразі офіційно зареєстровано 99 пошкоджених туристичних об'єктів, але ці дані, звісно, неповні, адже є райони, особливо на сході та півдні України, до яких неможливо дістатися й оцінити збитки. Наприклад, на сьогодні тільки у Донецькій області 25 готелів офіційно подали свої документи до Фонду відновлення. В одному лише місті Святогірськ, яке зруйноване майже вщент, до війни було 33 заклади розміщення. На сьогодні можемо констатувати, що найбільше пошкоджених об'єктів туристичної інфраструктури в таких областях, як Донецька – 25, Херсонська – 21, Харківська – 16, Київська – 13.

За словами Олесків, у 2022 році держбюджет втратив близько 30% надходжень від туристичної галузі. Кількість приїздів іноземних громадян в Україну порівняно з 2021 роком знизилася приблизно вдвічі – з 4 млн у 2021-му до 2 млн торік. При цьому зрозумілим є те, що це й не туристи зовсім, а

офіційні особи, делегації, представники міжнародних організацій, іноземці, які привозили гуманітарну допомогу, волонтери, журналісти тощо. Туризм як такий встав на паузу. (По виїзному туризму йдеться про 80% скорочення діяльності). Втім, внутрішній туризм живий, хоча падіння ринку склало приблизно 50%.[10].

Якщо голова Держагенства розвитку туризму впевнено говорить, пропагандує та представляє на світовому рівні українські туристичні послуги, маємо надію що так і буде.

Для розвитку туристичної індустрії саме у Вінницькому регіоні необхідно вже зараз займатися розробкою плану модернізації та створення в області сучасної туристичної інформаційно-навігаційної системи маркування туристичних маршрутів згідно європейських стандартів, створювати інформаційні центри туристичного спрямування. Потрібно підвищувати рівень проінформованості українського споживача та іноземного туриста про особливі туристичні дестинації та атракції Вінничини. Це допоможе збільшити попит на туристичний продукт не тільки на місцевому чи державному рівні, а і на міжнародному. Постійно і зараз особливо намагатися підвищити рівень конкурентоспроможності областей на регіональному рівні в Україні. Для цього потрібно розробити та ввести в дію план підвищення кваліфікації та професіоналізму українського туризмодавця, підготувати фахівців з новітніми поглядами та підходами у сфері туризму, організаторів туристичної діяльності, гідів-перекладачів, фахівців туристичного супроводу, власників зеленого туризму, курортного та готельно-ресторанного комплексу, екскурсоводів. Підвищення рівня сервісу надасть змогу підняти кількість туристів в самій області.

Головним маркетинговим планом в розвитку післявоєнного розвитку туризму у Вінницькій області має бути і є створення власного брендингу, нашквалт фонтану Рошен. Потрібно створювати післявоєнні пам'ятки на території воєнних дій, щоб на довгі роки увіковічнити пам'ять та жертву тих, хто віддали життя в цій війні, що дасть змогу показати майбутньому

поколінню, мирному населенню та іноземним гостям вдячність та пошану Воїнам ЗСУ за втрачені життя, хто не пошкодував і пішов захищати кордони волі народу. Обов'язково необхідно широко інформувати населення ЗМІ, широко висвітлюючи нові пам'ятки, створюючи новий імідж регіону; робити доступним туристичний продукт не лише в області, а і за її межами; збільшити інвестування в галузь туризму; намагатися збільшити зацікавленість регіоном; максимально збільшити кількість засобів розміщення, сфери харчування, при чому акцент робити на традиційній подільській кухні; розробити заходи тематичного післявоєнного періоду; підтримувати місцеві громади з їх нововведеннями в туристичній сфері; задіяти до участі Ради з питань освіти, культури, сім'ї і молоді, духовності та історичної спадщини. Наразі відбувається нарощування туристичного потенціалу міста. І його темпи не мають зупинятися.

2.3 Авторський туристичний маршрут «Воєнними тропами Вінниці»

Для наглядного прикладу розробки туристичних маршрутів можна представити авторський тематично-екскурсійний маршрут «Воєнними тропами Вінниці».

Програма екскурсії розрахована на дітей старших класів або студентів навчальних закладів від 20 до 30 осіб. Основною метою місцевого екскурсійного туру є ознайомлення та обговорення ціни війни на території України, особливості впливу воєнних дій в області, значимість втрат, як людських, мирних чи військових, так і матеріальних. Бажання донести молодому поколінню їх помірний внесок в вигляді пам'яті та пошани тим, хто схилив голови добровільно прикривши собою, як живим щитом їх, своїх дітей. Через огляд військових об'єктів та знайомство з бійцями ЗСУ, ця екскурсія має показати молоді культурно-пізнавальні військові об'єкти Вінниці, масштаби руйнувань війни в місті та можливість популяризації військового туризму. На нашу думку розвиток такого виду має місце бути.

Сьогодні на екскурсію йдуть студенти психологічного факультету педагогічного університету м. Вінниця, що за адресою вул. Острозького 32.

Тож свою подорож ми починаємо з місця їх навчання. Цей тур розрахований на 6 годин, тобто 3 пари навчального часу студента, щоб оптимально використати його час на навчання і відпочинок. Таким чином, ми розробляємо навчальну екскурсію містом.

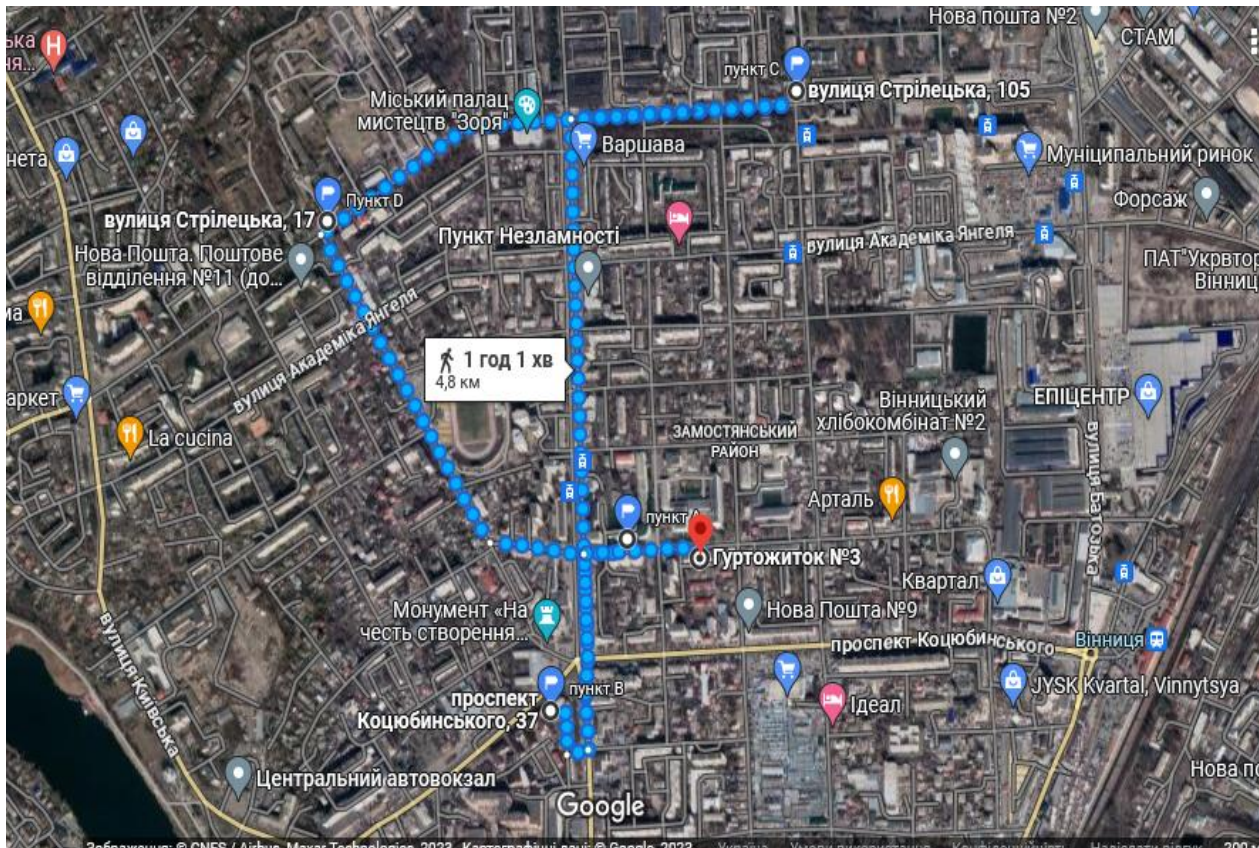

Рис. 1.2.3 Схема туристичного маршруту «Воєнними тропами Вінниці»

Програма екскурсійного туру.

9.00. Пункт А на схемі маршруту. Збір на території університету.

9.15 Пункт В на схемі маршруту. Вихід в напрямку вул.Коцюбинського 37, Будинок Офіцерів. Мета екскурсії, обговорити і наглядно побачити наслідки російської агресії саме у м.Вінниця, показати будинок, який постраждав внаслідок ракетного обстрілу, донести до слухачів історію будинку, його майбутнє. А саме, що будинок був побудований в 1934-1935 роках як Будинок Офіцерів за проектом українського архітектора Йосипа Каракіса, це було місце для зборів і дозвілля офіцерів. Його місткість становила до 1000 місць. В період Другої світової війни в 1944р будинок був зруйнований, але відбудований у колишньому стилі. В 1997 році будівля отримала статус пам'ятки архітектури

місцевого значення. До моменту влучання ракети, будівлю використовували як заклад позашкільної освіти, тут діяли до п'яти танцювальних студій та студія вокалу. На брифінгу з головою військової адміністрації Борзовим зазначили, що будівля у край критично-небезпечному стані і підлягає зносу. Але експерти вирішили надати будинку третє життя і реконструювати його. В цьому питанні зголосилася допомогти Швейцарія. Тож чекаємо новин щодо будівлі, яка приймала в своїх стінах дітей, а постраждала як військовий об'єкт.

10.00 Монумент пам'яті загиблим в день ракетного обстрілу 14 липня 2022 року. Вшанування пам'яті загиблим, серед яких було троє дітей. Залишити квіти та іграшки. Обсудити вплив трагедії на суспільство в цілому та на містян в момент обстрілу.

10.20 Пункт С на схемі маршруту. Переїзд на вул.Стрілецьку 105, за адресою на території військової частини А-0215 з 2001 року діє Музей Повітряних Сил України. Музей займає більше 1,7 га, зібрав на території під відкритим небом понад 40 експонатів військової авіаційної, зенітної, ракетної, радіолокаційної та ракетної стратегічної техніки, якої немає в інших музеях. Тут можна побачити сучасні літаки-винищувачі, штурмовики, бомбардувальники, розвідники безпілотні літальні апарати, комплекси зенітних ракетних військ, Ця техніка зібрана з усієї України. Навіть, 12 одиниць ППО. З 8 травня 2014 року на території Музею відкрито Алею Слави українським героям. Музей працює під відкритим небом. Вартість входу 50 грн. Переїзд між локаціями здійснюємо трамваєм.

12.00 Пункт Д на схемі маршруту. Перехід на вул. Стрілецьку 17. За цією адресою знаходиться зональний відділ Військової Служби Правопорядку. Тут служить Військова частина 3008 Національної гвардії України. В цій організації чекає вищий військовий вишкіл від професіональних інструкторів Нацгвардії. Проходження навичок самооборони на практиці.

Особлива частина екскурсії, особисті бесіди з Героями України. Історія війни з перших уст.

15.00 Повернення на територію гуртожитку за адресою вул. Острозького 31.

14 липня 2022 року в центр міста Вінниця прилетіли три ворожі ракети, серед білого дня в центрі міста, поряд з лікарняним закладом і Будинком офіцерів сталося влучання, внаслідок якого постраждали понад 90 людей, 22 осіб загинули, серед яких троє дітей. Кілька десятків при цьому зникли безвісті. Вінниця глибоко переживала цю трагедію. Згодом в мережі показали ескіз стели, яку планують встановити на місці влучання, щоб вшанувати пам'ять про загиблих того дня (рис.2.2.3) [8].

Рис.2.2.3 Монумент пам'яті загиблим у Вінниці

Саме в ці дні по вулиці Лялі Ратушної, 77 готується мурал присвячений пам'яті українським бійцям. Малюнок присвячено полеглому захиснику Олександру Біліку та Героям України. Зі слів художника Олександра Нікітюка, який створює мурали у Вінниці, мурал створений на прохання батьків полеглого захисника. Але Воїн на малюнку символізує кожного військового України, а янгел позаду – саму Україну (рис. 3.2.3).

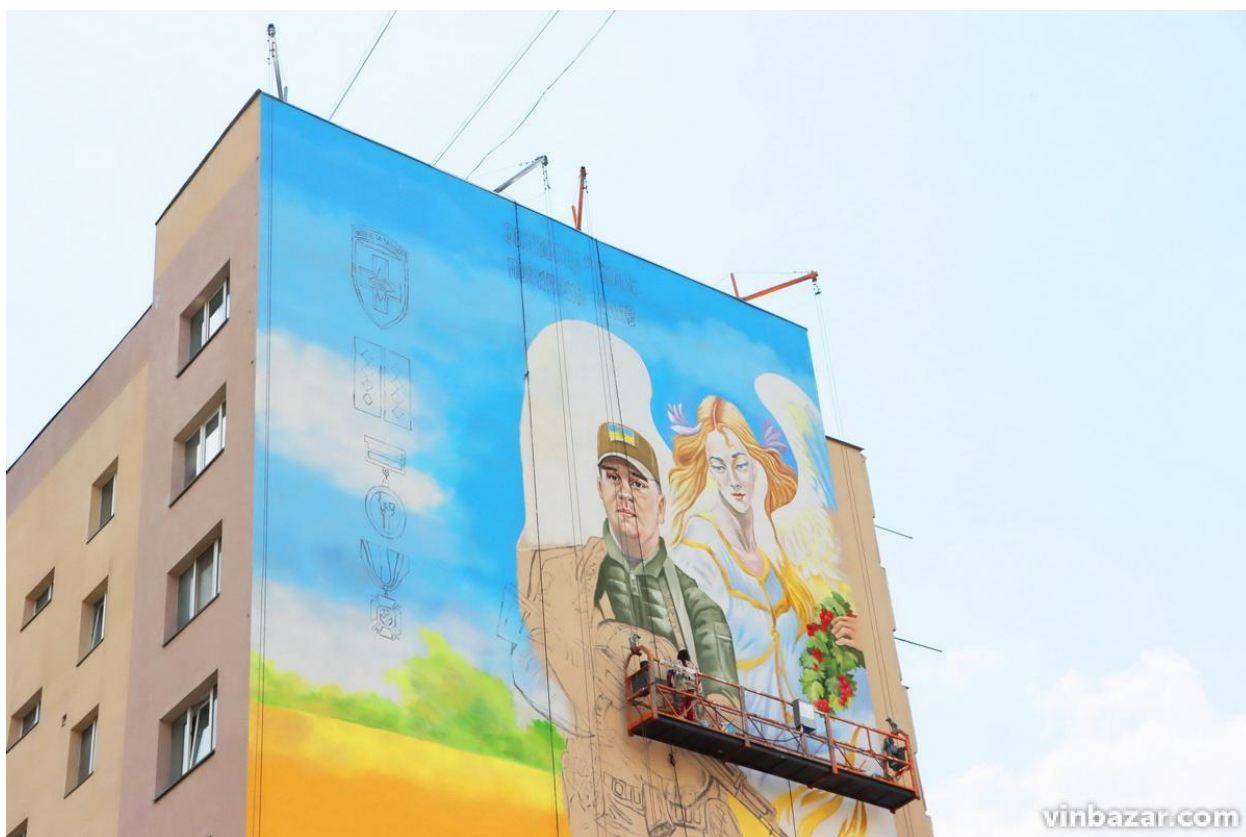

Рис. 3.2.3 Мурал пам'яті українським бійцям у Вінниці

На нашу думку, обов'язково донести студентам можливість підтримання військових у післявоєнний час. Пропрацювати практично військовому психологію. Підвищити культурно-пізнавальний ресурс з боку військових звершень, віддати пошану загиблим під час воєнних дій на території України.

Таким чином, користуючись такого виду туристичними екскурсіями можна зробити великий вклад в розвиток післявоєнного культурного туризму міста Вінниці. Особливістю туру можна назвати залучення молоді до користування туристичними послугами як такими. Також можна пропонувати окремим фірмам, організаціям з великим чи середнім штатом, як можливість культурного перезавантаження з військовим контекстом для пізнання.

ВИСНОВКИ

Місцезнаходження. Вінниця здавна вважається столицею Поділля, бо знаходиться в центральній частині України. Саме її місце розташування і історія згідно географічного положення мають неабиякий туристичний потенціал.

Вінничинна має чудово професійно налаштоване дорожньо-транспортне сполучення. Для туриста дуже важливе значення має вибір транспорту, його зручність і різноманіття. Тож пункт у Програмі розвитку туризму у Вінницькій області про маркування та встановлення туристичних маршрутів наразі дуже актуальний, що зробить цей регіон ще привабливішим і зручнішим для потенційного туриста.

Вінницька область має величезний туристичний потенціал, культурно-рекреаційну та історичну спадщину. Особливо популярними в цьому регіоні є санаторно-курортні заклади, куди в обов'язковому порядку їдуть з усієї країни. Для клієнтів санаторіїв потрібно розробляти більше культурних турів регіоном.

Нарощування потужностей туристично-рекреаційної інфраструктури за рахунок залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій є одним з пріоритетних напрямків соціально-економічного та культурного розвитку, оскільки Вінницька область – це унікальне ландшафтне та природне утворення. Кошти, які залишає кожен турист, що приїжджає в цей край, є прямою інвестицією в туристично-рекреаційний комплекс. Збільшення частки в'їзного та внутрішнього туризму, екскурсійної діяльності повинно стати ефективним інструментом економічного зростання регіону [3]

Вінницький регіон має змогу і надалі розвивати культурно-пізнавальний туризм, особливо в післявоєнний період, так як відновлення життєдіяльності країни це першочергове завдання для керівництва та населення держави. Представники всіх сфер діяльності країни мають одночасно піднімати економіку України. Особливо по регіонах, де кожен наводить порядок «в своєму домі». Тож професійний підбір кадрів, їх професійний розвиток і

знання, любов і захоплення своєю справою мають значний вплив на результат відновлення саме туризму. Бажання зацікавити туриста саме своїм краєм, вміти запросити через правильний маркетинг, надати всі необхідні послуги в розміщенні і харчуванні, правильно подати історію краю, відкрити та висвітити культурні локації, все це людський чинник, який здатен вплинути на майбутній потік туристів, а саме на розвиток туризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку туризму в регіонах України» Оксана Нигина, Збірник тез доповідей 2 Всеукраїнської науково-практичної конференції. 2017 р.
2. <http://eap-csf.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/COVID-19-TA-SOTSIALNIY-DIALOG-V-TURISTICHTNIY-GALUZI-PRAKTIKA-YES-TA-UKRAYINSKI-REALIYI.pdf>
3. Стаття: ПЕРСПЕКТИВИ СФЕРИ ТУРИЗМУ ЯК ФАКТОРА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ, Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики, 2017 №10. О.М. ГОЛОВНЯ <http://repository.vsau.org/getfile.php/16751.pdf>
4. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=eehb_2017_2_12 Наукова періодика України. Східноєвропейський історичний вісник. 2017 р. (стаття в науковому журналі)
5. <https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/02/history-tour-development-Pankiv.pdf> Мальська М., Паньків Н., Ховалко А. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ: Навчальний посібник. – ЛЬВІВ
6. https://tourlib.net/books_ukr/shkola1-2.htm Туристична бібліотека . Все про туризм. (інтернет ресурс)
7. <https://ukrstat.gov.ua/> Державна служба статистики України (офіційна інтернет сторінка).
8. <https://vinbazar.com/news/suspilstvo/pokazali-finalniy-eskiz-pamyatnika-zagiblim-pid-chas-raketnogo-obstrilu-vinnitsii-14-lipnya-foto> Вінницький бізнес портал.
9. <https://vinnytsia.city/> Новини Вінниці.\ Екскурсії

10. <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3090351-karantin-ak-svit-ratue-turisticnu-galuz.html> (інтернет джерело)
11. <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3680587-ukrainskij-turizm-pisla-peremogi-bude-insim.html> Мультимедійна платформа іномовлення України стаття Ольга Танасійчук, Берлін
12. <https://www.vin.gov.ua/images/doc/vin/ODA/ogoloshenia/programa-turizm2020.pdf> Програмарозвитку туризму у Вінницькій області на 2021 - 2027 роки. Проєкт.
13. <https://www.vmr.gov.ua/turyzm> Вінницька міська рада. Туризм.
14. <https://www.vn.ukrstat.gov.ua/index.php/statistical-information/7500-2000-2010.html> Головне Управління статистики у Вінницькій області. Туризм.
15. Ангелко І. В. Сучасний стан та перспективи розвитку туристичної галузі в Україні / І. В. Ангелко // Український соціум. – 2014. (навчальний посібник)
16. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. Київ : Київ. ун-т, 2011
17. Божко Л.Д. Культурний туризм як важливий чинник соціально-культурного розвитку регіонів України. Культура України. 2011. Вип. 32.
18. Бондаренко М.П. Туристичний сектор економіки України: реалії та перспективи. Економіка і прогнозування. 2011
19. Давиденко І.В. Культурно-історична спадщина як основна складова розвитку культурного туризму в Україні. 2017
20. Історія розвитку туризму в незалежній Україні Володимир ФУРТІЙ, магістр-туризмознавець факультету туризму та міжнародних комунікацій ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (Україна, Ужгород) vovafurtyi@gmail.com Статтю подано до редакції 10.11.2016 р
21. Класифікаційний дискурс [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1376102543517/turizm/klasifikatsiyniy_diskurs
22. Кочеткова А.А. Збірник матеріалів за результатами IV науково-практичної конференції студентів та молодих вчених «Сталий розвиток

- України: проблеми і перспективи». Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2016. 230 с.
23. Кузьмук О. Культурний туризм як інструмент формування національної ідентичності / О. Кузьмук. URL: <https://tourlib.net/stattiukr/kuzmuk.htm>.
24. Офіційне інтернет-представництво Президента України <https://www.president.gov.ua/documents/1362007-5543>
25. Пуцентайло П. Р. Економіка і організація туристично-готельного підприємства / П. Р. Пуцентайло. – Київ : Центр учбової літератури, 2007.
26. Радіонова О.М., Добрянська А.Ю. Аналіз розвитку культурно-пізнавального туризму. Випуск 47-13. 2019 р. УДК 379.85 DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.47-13>.
27. Туризм: реалії та перспективи сталого розвитку : матеріали доп. Міжнар. наук. – практ. конф. (Київ, 23–24 жовт. 2014 р.). – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014.
28. Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку туризму і курортів в Україні» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/136/2007>
29. Федорченко В. К. Туристський словник-довідник / В. К. Федорченко, І. М. Мініч. – Київ: Дніпро, 2000.
30. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>
Закон України про туризм 1995 рік Офіційний сайт Верховної Ради України.

ДОДАТКИ

Додаток А

ПЕРЕЛІК

пам'яток культурної спадщини національного значення Вінницької області,
занесених до

Державного реєстру нерухомих пам'яток України

№п. п	Найменування пам'ятки	Датування	Місцезнаходження	Вид пам'ятки	Охоронний номер	№ та дата рішення взяття під охорону
			Вінниця			
1	Садиба письменника і громадського діяча М. М. Коцюбинського	середина - друга половина XIX століття	вул. Бевза, 15	пам'ятка історії	020001-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 No 928
2	Склеп-могила хірурга, анатома і педагога М. І. Пирогова	1881 рік	2-й пров. Вишневського, 16	пам'ятка історії	020002-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 No 928
3	Садиба хірурга, анатома і педагога М. І. Пирогова	Друга половина XIX століття	Вул.. М.Пирогова, 155а	пам'ятка історії	020003-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 No 928
4	Пам'ятник хірургу, анатому і педагогу М. І. Пирогову	1971 рік	На розі вулиць Пирога і Л.Толстого	Пам'ятка монументального мистецтва	020004-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 No 928
			Вінницький район			
5	Городище	IX - IV століття до нашої ери	с. Лука-Мелешківська	Пам'ятка археології	020005-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2

						009 No 928
6	Городище	IX - IV століття до нашої ери	с. Якушинці, на північний схід від села	пам'ятка археології	020006-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 No 928
			Жмеринський район			
7	Северинівське городище	VII - VI століття до нашої ери	с. Межирів, на південний захід від села	пам'ятка археології	020007-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 No 928
Іллінецький район						
8	Городище I	IX - XIII століття	смт Дашів, на захід від села	пам'ятка археології	020008-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 No 928
9	Городище II	IX - XIII століття	смт Дашів, на захід від села	пам'ятка археології	020009-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 No 928
10	Городище	IX - XIII століття	С. Жорнище, на захід від села	пам'ятка археології	020010-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 No 928
11	Городище	IX - XIII століття	с. Пархомівка, на схід від села	пам'ятка археології	020011-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 No 928
Крижопольський район						
12	Могила мікробіолога і епідеміолога	1929 рік	с. Заболотне, вул. Заболотного,	пам'ятка історії	020012-Н	Постанова Кабінету Міністрів

	академіка АН УРСР Д. К. Заболотного		3			України від 03.09.2009 No 928
13	Городище	IX - XIII століття	с. Крикливець, на південний схід від села	пам'ятка археології	020013-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 No 928
Могилів-Пордільський район						
14	Багатошарове городище	IX - IV століття до нашої ери, IX - XIII століття	с. Григорівка, південна окраїна урочища Щовб	пам'ятка археології	020014-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 No 928
15	Скельний монастир	IX - XIII століття	С. Лядова	пам'ятка археології	020015-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 No 928
Мурованокуриловецький район						
16	Городище	IX - IV століття до нашої ери	с. Дерешова, на південь від села	пам'ятка археології	020016-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 No 928
17	Городище	IX - XIII століття	с. Попелюхи, на південний захід від села	пам'ятка археології	020017-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 No 928
Немирівський район						
18	Городище	IX - IV століття до нашої ери	м. Немирів, на південний схід від села	пам'ятка археології	020018-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 No 928
19	Городище	IX - XIII століття	с. Джуринці, на	пам'ятка археології	020019-Н	Постанова Кабінету

26	Городище	IX - IV століття до нашої ери	с. Вила-Ярузькі, на схід від села	пам'ятка археології	020026-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 No 928
Ямпільський район						
27	V - XVII століття	V - XVII століття	С Буша	пам'ятка археології	020027-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 No 928
28	Скельний храм з рельєфними зображеннями	V - XVII століття	С Буша	пам'ятка археології	020028-Н	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 No 928

Додаток Б

Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму

(осіб)

	Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, усього	У тому числі		
		в'їзні (іноземні) туристи	виїзні туристи	внутрішні туристи
2000	66464	1828	2825	61811
2001	36413	1506	2562	32345
2002	37104	1439	1879	33786
2003	32673	1354	2496	28823
2004	27466	2088	2097	23281
2005	29819	2527	4891	22401
2006	39346	2544	8416	28386
2007	47844	2844	11383	33584
2008	49146	2392	13795	32959
2009	37272	1889	11960	23423
2010	38530	2193	13960	22377
2011	26383	17	13583	12783
2012	25878	52	18064	7762
2013	29606	15	21308	8283
2014	20744	–	14553	6191
2015	22748	42	13580	9126
2016	27485	–	17550	9935
2017	38634	–	30645	7989
2018	42178	2	33816	8360
2019	51790	4	36650	15136
2020	26470	–	19118	7352

2000–2010 роки – за даними Міністерства інфраструктури України, починаючи з 2011 року – за даними Держстату.[управління він обл]

Додаток В

Колективні засоби розміщування

(юридичні особи, відокремлені підрозділи юридичних осіб)

	Кількість колективних засобів розміщування, од	Кількість місць у колективних засобах розміщування, од	Кількість осіб, що перебували у колективних засобах розміщування
2018	22	1895	78426
2019	21	1869	83902
2020	10	1017	23499

Додаток Г

Санаторно-курортні та оздоровчі заклади

	Санаторії та пансіонати з лікуванням		Санаторії-профілакторії		Будинки і пансіонати відпочинку		Бази та інші заклади відпочинку	
	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них місць, тис.	всього	у них місць, тис.
1995	21	6,0	8	0,4	2	0,6	6	1,7
1996	21	5,7	8	0,4	2	0,5	2	0,3
1997	21	5,2	7	0,4	–	–	2	0,3
1998	22	5,1	7	0,4	–	–	1	0,3
1999	22	5,0	8	0,4	–	–	2	0,3
2000	22	5,2	6	0,4	–	–	3	0,3
2001	22	5,0	6	0,4	–	–	3	0,3
2002	23	5,4	6	0,4	–	–	2	0,5
2003	24	5,8	6	0,4	–	–	2	0,1
2004	23	5,4	6	0,4	–	–	3	0,3
2005	21	5,1	6	0,4	1	0,4	3	0,3
2006	21	5,2	6	0,4	1	0,2	3	0,3
2007	21	5,1	6	0,3	1	0,2	3	0,3
2008	21	5,4	6	0,3	–	–	3	0,3
2009	21	5,2	6	0,3	–	–	3	0,3
2010	21	5,1	6	0,3	–	–	3	0,3
2011	21	4,9	6	0,3	–	–	3	0,3
2012	22	5,0	6	0,3	–	–	1	0,1
2013	22	5,0	5	0,3	–	–	1	0,1
2014	20	4,6	4	0,2	–	–	1	0,3
2015	20	4,6	3	0,2	–	–	1	0,3
2016	18	4,1	1	0,1	–	–	1	0,3
2017	17	3,6	1	0,1	–	–	1	0,3

У 2002-2011 роках інформація наведена за 12 місяців: з 1 жовтня попереднього по 30 вересня звітного року.

Додаток Д

**Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами,
у 2020 році за регіонами
Юридичні особи
(на основі**

(осіб)

	Кількість обслугованих туристів, усього	У тому числі		
		в'їзних (іноземних) туристів	виїзних туристів	внутрішніх туристів
Україна	1957410	11773	1758107	187530
Вінницька	7936	—	2808	5128
Волинська	2726	19	2410	297
Дніпропетровська	22611	—	20288	2323
Донецька	10324	—	6840	3484
Житомирська	5052	—	4914	138
Закарпатська	7893	—	5643	2250
Запорізька	17984	36	12024	5924
Івано-Франківська	54864	1569	3119	50176
Київська	14086	92	13526	468
Кіровоградська	1937	—	1917	20
Луганська	404	—	400	4
Львівська	52690	267	34052	18371
Миколаївська	2890	—	2754	136
Одеська	14948	145	12886	1917
Полтавська	2660	—	1909	751
Рівненська	5186	3	4123	1060
Сумська	4199	—	1861	2338
Тернопільська	2318	—	1881	437
Харківська	18164	4	13930	4230
Херсонська	2426	—	603	1823
Хмельницька	5312	—	4567	745
Черкаська	1811	—	1194	617
Чернівецька	4555	—	4035	520
Чернігівська	4383	—	4273	110
м.Київ	1690051	9638	1596150	84263

Додаток Е

**Розподіл туристів, обслугованих турагентами, за метою поїздки та регіонами
у 2020 році**

Фізичні особи-підприємці

*(ос
іб)*

	Кількість туристів, усього	У тому числі за метою поїздки					
		службова, ділова, навчання	дозвілля, відпочинок	лікування	спортивний туризм	спеціалізований туризм	інші
Україна	402868	1571	397504	3318	373	27	75
Вінницька	18534	—	18534	—	—	—	—
Волинська	7321	4	7311	6	—	—	—
Дніпропетровська	55489	112	55254	59	64	—	—
Донецька	8348	8	8315	15	—	10	—
Житомирська	6151	1	6131	19	—	—	—
Закарпатська	6776	—	6776	—	—	—	—
Запорізька	15185	—	14971	214	—	—	—
Івано-Франківська	7615	5	7610	—	—	—	—
Київська	33864	448	33307	65	—	—	44
Кіровоградська	5837	—	5835	2	—	—	—
Луганська	3007	—	2996	6	5	—	—
Львівська	48134	15	45783	2336	—	—	—
Миколаївська	8213	6	8101	11	95	—	—
Одеська	13234	5	13225	4	—	—	—
Полтавська	16333	69	16222	26	16	—	—
Рівненська	14083	—	14082	—	—	—	1
Сумська	7805	—	7784	10	—	6	5
Тернопільська	5881	—	5881	—	—	—	—
Харківська	25825	2	25531	287	5	—	—
Херсонська	11341	—	11291	39	—	11	—
Хмельницька	5761	—	5761	—	—	—	—
Черкаська	13950	—	13950	—	—	—	—
Чернівецька	3270	—	3270	—	—	—	—
Чернігівська	11466	4	11462	—	—	—	—
м.Київ	49445	892	48121	219	188	—	25

Додаток Є

Пам'ятки архітектури національного значення.

Вінницька область.

<u>№</u>	<u>Пам'ятка</u>	<u>Датування</u>	<u>Місцезнаходження</u>
<u>м. Вінниця</u>			
<u>1</u>	<u>Єзуїтський монастир (мур.):</u>	<u>17 – 18 ст.</u>	<u>вул. Леніна, 17</u>
<u>2</u>	<u>Костел (мур.)</u>	<u>1617 р.</u>	<u>вул. Леніна, 17</u>
<u>3</u>	<u>Колегіум (мур.)</u>	<u>1617 р.</u>	<u>вул. Леніна, 17</u>
<u>4</u>	<u>Келії (мур.)</u>	<u>18 ст.</u>	<u>вул. Леніна, 17</u>
<u>5</u>	<u>Домініканський монастир (мур.)</u>	<u>17 – 18 ст.</u>	<u>вул. Леніна, 23</u>
<u>6</u>	<u>Костел (мур.)</u>	<u>1760 р.</u>	<u>вул. Леніна, 23</u>
<u>7</u>	<u>Келії (мур.)</u>	<u>1765 р.</u>	<u>вул. Осипенка, 1</u>
<u>8</u>	<u>Башта і мури (мур.)</u>	<u>1617 р.</u>	<u>вул. Осипенка, 1</u>
<u>9</u>	<u>Монастир Капуцинів (мур.):</u>	<u>18 ст.</u>	<u>вул. Соборна, 12 – 14</u>
<u>10</u>	<u>Костел (мур.)</u>	<u>18 ст.</u>	<u>вул. Соборна, 12 – 14</u>
<u>11</u>	<u>Келії (мур.)</u>	<u>18 ст.</u>	<u>вул. Соборна, 12 – 14</u>
<u>12</u>	<u>Миколаївська церква (дер.)</u>	<u>1746 р.</u>	<u>вул. Маяковського, 6</u>
<u>13</u>	<u>Дзвіниця Миколаївської церкви (зміш.)</u>	<u>19 ст.</u>	<u>вул. Маяковського, 6</u>
<u>14</u>	<u>Садиба в П'ятничанах (мур.):</u>	<u>к. 18 ст.</u>	<u>вул. Мічуріна, 32</u>
<u>15</u>	<u>Палац (мур.)</u>	<u>к. 18 ст.</u>	<u>вул. Мічуріна, 32</u>
<u>16</u>	<u>Флігель палацу (мур.)</u>	<u>к. 18 ст.</u>	<u>вул. Мічуріна, 32</u>
<u>17</u>	<u>Павільйон (руїни)</u>	<u>к. 18 ст.</u>	<u>вул. Мічуріна, 32</u>
<u>Вінницький район</u>			
<u>смт. Вороновиця</u>			
<u>18</u>	<u>Палац і парк :</u>	<u>к. 18 ст.</u>	<u>вул. Леніна, 22</u>
<u>19</u>	<u>Плац (мур.)</u>	<u>1780 р.</u>	<u>вул. Леніна, 22</u>
<u>20</u>	<u>Господарський корпус (мур.)</u>	<u>1780 р.</u>	<u>вул. Леніна, 22</u>
<u>21</u>	<u>Погріб (мур.)</u>	<u>к. 18 ст.</u>	<u>вул. Леніна, 22</u>
<u>22</u>	<u>Парк</u>	<u>сер. 18 ст.</u>	<u>вул. Леніна, 22</u>
<u>23</u>	<u>Михайлівська церква (дер.)</u>	<u>1751 р.</u>	<u>вул. Коцюбинського, 15</u>
<u>Барський район</u>			
<u>м. Бар</u>			
<u>24</u>	<u>Кармелітський Монастир (мур.)</u>	<u>1531 – 1787 рр.</u>	<u>вул. Інтернаціональна, 55</u>
<u>25</u>	<u>Костел (Покровська церква) з келіями (мур.)</u>	<u>1791 – 1787 рр.</u>	<u>вул. Інтернаціональна, 55</u>
<u>26</u>	<u>Дзвіниця (мур.)</u>	<u>1908 р.</u>	<u>вул. Інтернаціональна,</u>

<u>27</u>	<u>Корпус келій (мур.)</u>	<u>1787 р.</u>	<u>55</u> <u>вул. Інтернаціональна,</u>
<u>28</u>	<u>Успенська церква (мур.)</u>	<u>1757 р.</u>	<u>55</u> <u>вул. Енгельса, 10/1</u>
<u>29</u>	<u>Замок (мур.)</u>	<u>1538 – 1636 рр.</u>	<u>вул. Горького, 7</u>
<u>Гайсинський район</u>			
<u>30</u>	<u>Гранівський монастир (мур.) :</u>	<u>19 ст.</u>	<u>с. Тишківська Слобода</u>
<u>31</u>	<u>Успенський собор (мур.)</u>	<u>1867 р.</u>	<u>с. Тишківська Слобода</u>
<u>32</u>	<u>Будинок архієрея (мур.)</u>	<u>19 ст.</u>	<u>с. Тишківська Слобода</u>
<u>Жмеринський район</u>			
<u>33</u>	<u>Залізничний вокзал (мур.)</u>	<u>1904 р.</u>	<u>м.Хмеринка</u>
<u>34</u>	<u>Троїцький монастир (мур.):</u>	<u>1767 – 1778 рр.</u>	<u>смт. Браїлів, вул. Леніна,</u> <u>1</u>
<u>35</u>	<u>Троїцький собор (мур.)</u>	<u>1767 – 1778 рр.</u>	<u>смт. Браїлів, вул. Леніна,</u> <u>1</u>
<u>36</u>	<u>Келії (мур.)</u>	<u>1767 – 1778 рр.</u>	<u>смт. Браїлів, вул. Леніна,</u> <u>1</u>
<u>37</u>	<u>Брама (мур.)</u>	<u>к. 19 ст.</u>	<u>смт. Браїлів, вул. Леніна,</u> <u>1</u>
<u>38</u>	<u>Садиба Вітославського-Львова</u> <u>(мур.) :</u>	<u>17 – 19 ст.</u>	<u>с. Чернятин</u>
<u>39</u>	<u>Палац (мур.)</u>	<u>1830 р.</u>	<u>с. Чернятин</u>
<u>40</u>	<u>Брама (мур.)</u>	<u>1830 р.</u>	<u>с. Чернятин</u>
<u>41</u>	<u>Господарський флігель (мур.)</u>	<u>1830 р.</u>	<u>с. Чернятин</u>
<u>42</u>	<u>Парк</u>	<u>к. 18 ст.</u>	<u>с. Чернятин</u>
<u>Іллінецький район</u>			
<u>43</u>	<u>Михайлівська церква (дер.)</u>	<u>1764 р.</u>	<u>смт. Дашів, вул.Кірова, 1</u>
<u>44</u>	<u>Садиба (мур.) :</u>	<u>19 ст.</u>	<u>смт. Дашів, вул. 40-річчя</u> <u>Жовтня, 18</u>
<u>45</u>	<u>Палац (мур.)</u>	<u>1887 р.</u>	<u>смт. Дашів, вул. 40-річчя</u> <u>Жовтня, 18</u>
<u>46</u>	<u>Стайні (мур.)</u>	<u>1887 р.</u>	<u>смт. Дашів, вул. 40-річчя</u> <u>Жовтня, 18</u>
<u>47</u>	<u>Флігель (мур.)</u>	<u>1887 р.</u>	<u>смт. Дашів, вул. 40-річчя</u> <u>Жовтня, 18</u>
<u>Калинівський район</u>			
<u>48</u>	<u>Михайлівська церква (мур.)</u>	<u>1701 – 1861 рр.</u>	<u>с. Нова Гребля</u>
<u>Козятинський район</u>			
<u>49</u>	<u>Залізничний вокзал (мур.)</u>	<u>1888 р.</u>	<u>м. Козятин</u>
<u>50</u>	<u>Преображенська церква (мур.)</u>	<u>1661 р.</u>	<u>с. Поличинці</u>
<u>Липовецький район</u>			
<u>51</u>	<u>Садиба Ланге (мур.) :</u>	<u>к. 18 -п. 19 ст.</u>	<u>с. Нападівка</u>
<u>52</u>	<u>Палац (мур.)</u>	<u>п. 19 ст.</u>	<u>с. Нападівка</u>
<u>53</u>	<u>Парк</u>	<u>к. 18 ст.</u>	<u>с. Нападівка</u>
<u>54</u>	<u>Флігель (мур.)</u>	<u>к. 18 ст.</u>	<u>с. Нападівка</u>
<u>55</u>	<u>Брама (мур.)</u>	<u>к. 18 ст.</u>	<u>с. Нападівка</u>
<u>56</u>	<u>Церква Св.Трійці (зміш.)</u>	<u>п. 19 ст.</u>	<u>с. Нова Прилука</u>
<u>57</u>	<u>Палац (мур.)</u>	<u>п. 20 ст.</u>	<u>с. Стара Прилука</u>

Могилів-Подільський районм. Могилів-Подільський

<u>58</u>	<u>Миколайвський собор (мур.)</u>	<u>1754 р.</u>	<u>пл. Червона, 4</u>
<u>59</u>	<u>Георгіївська церква (мур.)</u>	<u>1809-1819 рр.</u>	<u>вул. Єрмака, 12</u>
<u>60</u>	<u>Дзвіниця Георгіївської церкви (мур.)</u>	<u>1809-1819 рр.</u>	<u>вул. Єрмака, 12</u>
<u>61</u>	<u>Церква Дмитра Солунського (мур.)</u>	<u>1806 р.</u>	<u>с. Кукавка</u>
<u>62</u>	<u>Печерний монастир (мур.)</u>	<u>9-19 ст.</u>	<u>с. Лядова</u>
<u>63</u>	<u>Миколаївська церква (дер.)</u>	<u>1775 р.</u>	<u>с. Немія, вул. Д. Бідного, 16</u>
<u>64</u>	<u>Дзвіниця Миколаївської церкви (дер.)</u>	<u>1775 р.</u>	<u>с. Немія, вул. Д. Бідного, 16</u>
<u>65</u>	<u>Замок (мур.)</u>	<u>17 ст.</u>	<u>с. Озаринці</u>
<u>66</u>	<u>Палац (мур.)</u>	<u>к. 18 ст.</u>	<u>с. Серебринці</u>
<u>67</u>	<u>Церква Йоана Богослова з дзвіницею (дер.)</u>	<u>1767 р.</u>	<u>с. Тропове</u>

Мурованокуриловецький районсмт. Муровані Курилівці

<u>68</u>	<u>Садиба:</u>	<u>16 – 19 ст.</u>	<u>вул. Спортивна, 1</u>
<u>69</u>	<u>Палац (мур.)</u>	<u>1805 р.</u>	<u>вул. Спортивна, 1</u>
<u>70</u>	<u>Арсенал (мур.)</u>	<u>1805 р.</u>	<u>вул. Спортивна, 1</u>
<u>71</u>	<u>Флігель (мур.)</u>	<u>1805 р.</u>	<u>вул. Спортивна, 1</u>
<u>72</u>	<u>Мури замку (мур.)</u>	<u>16 ст.</u>	<u>вул. Спортивна, 1</u>
<u>73</u>	<u>Міст (мур.)</u>	<u>1805 р.</u>	<u>вул. Спортивна, 1</u>
<u>74</u>	<u>Флігель (мур.)</u>	<u>1805 р.</u>	<u>вул. Спортивна, 1</u>
<u>75</u>	<u>Парк</u>	<u>п. 19 ст.</u>	<u>вул. Спортивна, 1</u>
<u>76</u>	<u>Садиба С. Ценіної</u>	<u>п. 20 ст.</u>	<u>с. Котюжани, вул. Червоноармійська</u>
<u>77</u>	<u>Палац (мур.)</u>	<u>п. 20 ст.</u>	<u>с. Котюжани, вул. Червоноармійська</u>
<u>78</u>	<u>Міст (мур.)</u>	<u>п. 20 ст.</u>	<u>с. Котюжани, вул. Червоноармійська</u>
<u>79</u>	<u>Парк</u>	<u>п. 20 ст.</u>	<u>с. Котюжани, вул. Червоноармійська</u>

Немирівський районм. Немирів

<u>80</u>	<u>Палац і парк княгині М. Щербатової:</u>	<u>к. 19 ст.</u>	<u>вул. Шевченка, 13</u>
<u>81</u>	<u>Палац (мур.)</u>	<u>1894-1917 рр.</u>	<u>вул. Шевченка, 13</u>
<u>82</u>	<u>Парк</u>	<u>к. 19 ст.</u>	<u>вул. Шевченка, 13</u>
<u>83</u>	<u>Комплекс Немирівської гімназії (мур.) :</u>	<u>19 ст.</u>	<u>вул. Луначарського, 26</u>
<u>84</u>	<u>Чоловічий корпус (мур.)</u>	<u>1838 р.</u>	<u>вул. Луначарського, 26</u>
<u>85</u>	<u>Жіночий корпус (мур.)</u>	<u>сер. 19 ст.</u>	<u>вул. Луначарського, 26</u>

<u>86</u>	<u>Електростанція і млин (мур.)</u>	<u>к.19 ст.</u>	<u>вул.Горького</u>
<u>Піщанський район</u>			
<u>87</u>	<u>Садиба графів Чорномських:</u>	<u>19 ст.</u>	<u>с.Чорномин</u>
<u>88</u>	<u>Палац (мур.)</u>	<u>п.п.19 ст.</u>	<u>с.Чорномин</u>
<u>89</u>	<u>Каплиця (мур.)</u>	<u>п.п.19 ст.</u>	<u>с.Чорномин</u>
<u>90</u>	<u>Парк</u>	<u>п.п.19 ст.</u>	<u>с.Чорномин</u>
<u>91</u>	<u>Господарський корпус (мур.)</u>	<u>п.п.19 ст.</u>	<u>с.Чорномин</u>
<u>92</u>	<u>Флігель (мур.)</u>	<u>п.п.19 ст.</u>	<u>с.Чорномин</u>
<u>93</u>	<u>Сторожка (мур.)</u>	<u>п.п.19 ст.</u>	<u>с.Чорномин</u>
<u>Погребіщенський район</u>			
<u>94</u>	<u>Палац (мур.)</u>	<u>к.18 ст.</u>	<u>с.Андрушівка,</u> <u>вул.Калініна</u>
<u>95</u>	<u>Садибний будинок графа</u> <u>Ігнат'єва (мур.)</u>	<u>сер.19 ст.</u>	<u>с.Круподеринці,</u> <u>вул.Годзівка</u>
<u>96</u>	<u>Церква-мавзолей графа</u> <u>Ігнат'єва (мур.)</u>	<u>1910 р.</u>	<u>с.Круподеринці,</u> <u>вул.Нижня Гута</u>
<u>97</u>	<u>Садиба (мур.):</u>	<u>19 ст.</u>	<u>с.Спичинці,</u> <u>вул.Центральна</u>
<u>98</u>	<u>Палац (мур.)</u>	<u>сер.19 ст.</u>	<u>с.Спичинці,</u> <u>вул.Центральна</u>
<u>99</u>	<u>Парк</u>	<u>к.18 ст.</u>	<u>с.Спичинці,</u> <u>вул.Центральна</u>
<u>100</u>	<u>Флігель (мур.)</u>	<u>п.19 ст.</u>	<u>с.Спичинці,</u> <u>вул.Центральна</u>
<u>101</u>	<u>Церква Св.Параскеви (мур.)</u>	<u>1925 р.</u>	<u>с.Старостинці</u>
<u>Тиврівський район</u>			
<u>102</u>	<u>Черленківський замок (башта)</u> <u>(мур.)</u>	<u>16 – 18 ст.</u>	<u>с.Селище</u>
<u>Томашпільський район</u>			
<u>103</u>	<u>Садиба :</u>	<u>к.18-д.п.19 ст.</u>	<u>С.Антопіль</u>
<u>104</u>	<u>Палац (мур.)</u>	<u>к.18 ст.</u>	<u>С.Антопіль</u>
<u>105</u>	<u>Господарський будинок (мур.)</u>	<u>1911 р.</u>	<u>С.Антопіль</u>
<u>106</u>	<u>Брама (мур.)</u>	<u>19 ст.</u>	<u>С.Антопіль</u>
<u>107</u>	<u>Парк</u>	<u>1780 р.</u>	<u>С.Антопіль</u>
<u>108</u>	<u>Садиба:</u>	<u>19 ст.</u>	<u>с.Комаргород</u>
<u>109</u>	<u>Палац (мур.)</u>	<u>п.п.19 ст.</u>	<u>с.Комаргород</u>
<u>110</u>	<u>Парк</u>	<u>к.19 ст.</u>	<u>с.Комаргород</u>
<u>111</u>	<u>Костел (мур.)</u>	<u>1779 р.</u>	<u>с.Комаргород</u>
<u>112</u>	<u>Успенська церква (дер.)</u>	<u>1767 р.</u>	<u>с.Марківка</u>
<u>113</u>	<u>Дзвіниця Успенської церкви</u> <u>(дер.)</u>	<u>1767 р.</u>	<u>с.Марківка</u>
<u>Тростянецький район</u>			
<u>114</u>	<u>Садиба Собанських:</u>	<u>к.19 ст.</u>	<u>с.Верхівка</u>
<u>115</u>	<u>Палац (мур.)</u>	<u>к.19 ст.</u>	<u>с.Верхівка</u>
<u>116</u>	<u>Стайні (мур.)</u>	<u>к.19 ст.</u>	<u>с.Верхівка</u>
<u>117</u>	<u>Брама (мур.)</u>	<u>к.19 ст.</u>	<u>с.Верхівка</u>
<u>118</u>	<u>Парк</u>	<u>1891 р.</u>	<u>с.Верхівка</u>

Тульчинський районм. Тульчин

<u>119</u>	<u>Малий (новий) палац Потоцьких (мур.):</u>	<u>1782 р.</u>	<u>вул.Леніна, 8</u>
<u>120</u>	<u>Комплекс старого палацу Потоцьких (мур.):</u>	<u>1757 – 1782 рр.</u>	<u>вул.Леонтовича, 19, вул. 30 років Перемоги</u>
<u>121</u>	<u>Палац (мур.)</u>	<u>1757 р.</u>	<u>вул.Леонтовича, 19</u>
<u>122</u>	<u>Театр (мур.)</u>	<u>1757 р.</u>	<u>вул.Леонтовича, 19</u>
<u>123</u>	<u>Флігель (мур.)</u>	<u>1782 р.</u>	<u>вул. 30 років Перемоги</u>
<u>124</u>	<u>Флігель (мур.)</u>	<u>1782 р.</u>	<u>вул. 30 років Перемоги</u>
<u>125</u>	<u>Будинок декабристів (мур.)</u>	<u>к.18 ст.</u>	<u>вул.Гагаріна, 13</u>
<u>126</u>	<u>Успенська церква (мур.)</u>	<u>1789 р.</u>	<u>вул.Гагаріна, 13</u>
<u>127</u>	<u>Дзвіниця Успенської церкви (мур.)</u>	<u>п.20 ст.</u>	<u>вул.Гагаріна, 13</u>
<u>128</u>	<u>Костел домініканців з келіями (мур.)</u>	<u>1780 р.</u>	<u>вул.Леніна, 67</u>
<u>129</u>	<u>Церква Різдва Богородиці (дер.)</u>	<u>1762 р.</u>	<u>с.Печера</u>
<u>130</u>	<u>Дзвіниця церкви Різдва Богородиці (мур.)</u>	<u>1865 р.</u>	<u>с.Печера</u>
<u>131</u>	<u>Костел-мавзолей графів Потоцьких (мур.)</u>	<u>1904 р.</u>	<u>с.Печера</u>

Хмільницький районм. Хмільник

<u>132</u>	<u>Садба (мур.):</u>	<u>16 – п.20 ст.</u>	<u>вул.Шевченка, 1</u>
<u>133</u>	<u>Палац (мур.)</u>	<u>1915 р.</u>	<u>вул.Шевченка, 1</u>
<u>134</u>	<u>Башта замку (мур.)</u>	<u>1534 р.</u>	<u>вул.Шевченка, 1</u>
<u>135</u>	<u>Міст (мур.)</u>	<u>1915 р.</u>	<u>вул.Шевченка, 1</u>
<u>136</u>	<u>Вознесенська церква (мур.)</u>	<u>1777 р.</u>	<u>с.Уланів</u>

Чернівецький район

<u>137</u>	<u>Каплиця-мавзолей Маньковських (мур.)</u>	<u>п.19 ст.</u>	<u>смт.Чернівці</u>
------------	---	-----------------	---------------------

Шаргородський районм. Шаргород

<u>138</u>	<u>Комплекс будівель Миколаївського монастиря (мур.):</u>	<u>18 – 19 ст.</u>	<u>вул.К.Маркса, 69/71, вул.Леніна, 207</u>
<u>139</u>	<u>Миколаївський собор (мур.)</u>	<u>1829 р.</u>	<u>вул.К.Маркса, 69/71</u>
<u>140</u>	<u>Прибрамний корпус з дзвіницею (мур.)</u>	<u>к.18 – п.19 ст.</u>	<u>вул.К.Маркса, 69/71</u>
<u>141</u>	<u>Братський корпус з Михайлівською церквою (мур.)</u>	<u>18 ст.</u>	<u>вул.К.Маркса, 69/71</u>
<u>142</u>	<u>Наріжна башта і мури (мур.)</u>	<u>к.18 – п.19 ст.</u>	<u>вул.К.Маркса, 69/71</u>
<u>143</u>	<u>Монастирські служби (мур.)</u>	<u>19 ст.</u>	<u>вул.К.Маркса, 69/71</u>
<u>144</u>	<u>Комплекс костелу Св.Флоріана Шарого (мур.):</u>	<u>16 – 19 ст.</u>	<u>вул.Леніна, 207</u>

<u>145</u>	<u>Костел Св.Флоріана Шарого (мур.)</u>	<u>1595 р.</u>	<u>вул.К.Маркса, 100</u>
<u>146</u>	<u>Брама (мур.)</u>	<u>18 ст.</u>	<u>вул.К.Маркса, 100</u>
<u>147</u>	<u>Фонтан (мур.)</u>	<u>18 – 19 ст.</u>	<u>вул.К.Маркса, 100</u>
<u>148</u>	<u>Синагога (мур.)</u>	<u>1589 р.</u>	<u>вул.Дзержинського, 2</u>
<u>149</u>	<u>Комплекс споруд замку (мур.):</u>	<u>16 – 18 ст.</u>	<u>вул.к.Маркса, 65</u> <u>вул.Щорса</u>
<u>150</u>	<u>Замкова кам'яниця (мур.)</u>	<u>к.16 ст.</u>	<u>вул.К.Маркса, 65</u>
<u>151</u>	<u>Мури (мур.)</u>	<u>16 – 17 ст.</u>	<u>вул.Щорса</u>
<u>152</u>	<u>Башта (мур.)</u>	<u>16 – 17 ст.</u>	<u>вул.Щорса</u>
<u>153</u>	<u>Заїзд (зміш.)</u>	<u>19 ст.</u>	<u>с-ще Мурафа</u>
<u>154</u>	<u>Домініканський монастир (мур.):</u>	<u>17 – 18 ст.</u>	<u>с-ще Мурафа</u>
<u>155</u>	<u>Костел Безпорочного Зачаття Діви Марії (мур.)</u>	<u>1627 р.</u>	<u>с-ще Мурафа</u>
<u>156</u>	<u>Келії (мур.)</u>	<u>1786 р.</u>	<u>с-ще Мурафа</u>
<u>157</u>	<u>Будинок ігумена (мур.)</u>	<u>1786 р.</u>	<u>с-ще Мурафа</u>
<u>158</u>	<u>Дзвіниця (мур.)</u>	<u>1786 р.</u>	<u>с-ще Мурафа</u>
<u>159</u>	<u>Мур з брамою (мур.)</u>	<u>1786 р.</u>	<u>с-ще Мурафа</u>
<u>160</u>	<u>Покровська церква (дер.)</u>	<u>1700 – 1702 рр.</u>	<u>с.Лозова</u>
<u>161</u>	<u>Дзвіниця Покровської церкви (дер.)</u>	<u>1700 – 1702 рр.</u>	<u>с.Лозова</u>
<u>162</u>	<u>Миколаївська церква (дер.)</u>	<u>1752 р.</u>	<u>с.Лозова</u>
<u>163</u>	<u>Дзвіниця Миколаївської церкви (дер.)</u>	<u>1752 р.</u>	<u>с.Лозова</u>
<u>164</u>	<u>Церква Різдва Богородиці (дер.)</u>	<u>1750 р.</u>	<u>с.Слобода-Шаргородська</u>
<u>Ямпільський район</u>			
<u>165</u>	<u>Давньослов'янський печерний храм з “Бушинським Рельєфом” (мур.)</u>	<u>9 – 18 ст.</u>	<u>с.Буша</u>
<u>166</u>	<u>Башта замку (мур.)</u>	<u>17 ст.</u>	<u>с.Буша</u>
<u>Пам'ятки історії</u>			
<u>№</u>	<u>Пам'ятка</u>	<u>Датування</u>	<u>Місцезнаходження</u>
<u>м. Вінниця</u>			
<u>1</u>	<u>Садина М. Коцюбинського</u>	<u>середина – друга половина XIX століття</u>	<u>вул. Бевза, 15</u>
<u>2</u>	<u>Садина М. Пирогова</u>	<u>друга половина XIX століття</u>	<u>вул. М. Пирогова, 155</u>
<u>Теплицький район</u>			
<u>3</u>	<u>Могила М. Леонтовича</u>	<u>1921 рік</u>	<u>с. Марківка</u>
<u>Тиврівський район</u>			
<u>4</u>	<u>Могила соратника Б. Хмельницького Данила Нечая</u>	<u>1651 рік</u>	<u>с. Черемошне</u>
<u>5</u>	<u>Могила П. Ніщинського</u>	<u>1896 рік</u>	<u>с. Ворошилівка</u>

Пам'ятки монументального мистецтва

<u>№</u>	<u>Найменування</u>	<u>Дата створення</u>	<u>Матеріал</u>	<u>Місцезнаходження</u>
<u>м. Вінниця</u>				
<u>1</u>	<u>Пам'ятник П. Нахімову</u>	<u>1959 рік</u>	<u>бронза,</u> <u>граніт</u>	<u>пл. П. Нахімова</u>
<u>2</u>	<u>Пам'ятник М. Пирогову</u>	<u>1971 рік</u>	<u>граніт</u>	<u>вул. М. Пирогова</u>
<u>Тульчинський район</u>				
<u>3</u>	<u>Пам'ятник М. Леонтовичу</u>	<u>1969 рік</u>	<u>бронза</u>	<u>м. Тульчин, вул. Леніна</u>

Пам'ятки археології

<u>№</u>	<u>Пам'ятка</u>	<u>Датування</u>	<u>Місцезнаходження</u>
<u>м. Вінниця</u>			
<u>1</u>	<u>Городище</u>	<u>ранній залізний вік,</u> <u>скіфська культура</u>	<u>мікрорайон Сабарів</u>
<u>Вінницький район</u>			
<u>2</u>	<u>Городище</u>	<u>ранній залізний вік,</u> <u>скіфська культура</u>	<u>с. Якушинці</u>
<u>Іллінецький район</u>			
<u>3</u>	<u>Городище-1</u>	<u>Київська Русь</u>	<u>сmt Дашів</u>
<u>4</u>	<u>Городище-2</u>	<u>Київська Русь</u>	<u>сmt Дашів</u>
<u>5</u>	<u>Городище</u>	<u>Київська Русь</u>	<u>с. Жорнище</u>
<u>Крижопільський район</u>			
<u>6</u>	<u>Городище</u>	<u>Київська Русь</u>	<u>с. Крикливець</u>
<u>Літинський район</u>			
<u>7</u>	<u>Городище</u>	<u>ранній залізний вік,</u> <u>скіфська культура</u>	<u>с. Уладівка</u>
<u>Могилів-Подільський район</u>			
<u>8</u>	<u>Городище</u>	<u>ранній залізний вік,</u> <u>скіфська культура</u>	<u>с. Вила-Ярузькі</u>
<u>Мурованокuriловецький район</u>			
<u>9</u>	<u>Городище</u>	<u>ранній залізний вік,</u> <u>скіфська культура</u>	<u>с. Дерешова</u>
<u>10</u>	<u>Городище</u>	<u>Київська Русь</u>	<u>с. Попелюхи</u>
<u>Немирівський район</u>			
<u>11</u>	<u>Городище</u>	<u>ранній залізний вік,</u> <u>скіфська культура</u>	<u>м. Немирів</u>
<u>12</u>	<u>Городище</u>	<u>Київська Русь</u>	<u>с. Джуринці</u>
<u>13</u>	<u>Городище</u>	<u>Київська Русь</u>	<u>с. Дубовець</u>
<u>Тульчинський район</u>			
<u>14</u>	<u>Городище</u>	<u>Київська Русь</u>	<u>с. Суворовське</u>